

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

A VAJDASÁG TURISZTIKAI VIZSGÁLATA.
A MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR
MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK HATÁSA A
VAJDASÁG TURISZTIKAI FEJLŐDÉSÉRE

KUTATÁSI JELENTÉS

FELELŐSSÉGGEL ÉS HŰSÉGGEL

A VAJDASÁG TURISZTIKAI VIZSGÁLATA.
A MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI
TURISZTIKAI PROJEKTEK HATÁSA A VAJDASÁG
TURISZTIKAI FEJLŐDÉSÉRE

KUTATÁSI JELENTÉS

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2021

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A VAJDASÁG TURISZTIKAI VIZSGÁLATA.

A MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK HATÁSA

A VAJDASÁG TURISZTIKAI FEJLŐDÉSÉRE

című kutatásának eredményeit összefoglaló jelentés

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Felelős kiadó: Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Minden jog fenntartva ©

A kutatásban közreműködő személyek ©

Kutatásvezető és szerkesztő:

Dr. Tózsér Anett

Készítette:

Dr. Tózsér Anett, Dankai Péter, Balassa Endre, Borbándi Erik

ISBN 978-615-5639-31-9

TARTALOM

1. A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI.....	5
2. A DÉLVIDÉK ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA.....	7
3. A DÉLVIDÉK TURISZTIKAI KÍNÁLATA	9
3.1. Természeti értékek.....	9
3.2. Kulturális és örökségértékek	9
3.3. Szálláshely-szolgáltatás a Délvidéken.....	11
3.4. Szerbia főbb turisztikai desztinációi, turisztikai termékei	12
4. SZERBIA ÉS A VAJDASÁG IRÁNTI TURISZTIKAI KERESLET VIZSGÁLATA	14
5. A HATÁR, MINT TURISZTIKAI TERMÉK KIALAKÍTÁSI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉG.....	19
6. MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK	21
7. A MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK MEGVALÓSÍTÁSI TAPASZTALATAI ÉS HATÁSUK A VAJDASÁG TURISZTIKAI FEJLŐDÉSÉRE	25
7.1. A projektek célja és a termékfejlesztések fókuszsa.....	26
7.2. A határ menti és a partnerek közötti együttműködés.....	28
7.3. A projektek hatásai és az elkészített fejlesztési dokumentumok néhány fontosabb következtetése	29
7.4. A járványhelyzet hatása a projektek megvalósulására és a térség turizmusára	31
8. ÖSSZEFOGLALÁS.....	34
9. IRODALOMJEGYZÉK.....	36
10. MELLÉKLET	39
10.1. Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai projektek (2014–2020)	39
10.2. Vendégszámok (fő) és vendégéjszaka számok (éjszaka) 2014-2015-ben a határ menti projektek által érintett településeken a Vajdaságban	45
10.3. Vendégszámok (fő) és vendégéjszaka számok (éjszaka) 2016-2018. között a határ menti projektek által érintett településeken a Vajdaságban	46
10.4. Interjúkérdések.....	47

1. A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI¹

A Vajdaság Szerbia legészakibb tartománya, mely Magyarországgal határos. Területén, mely az első világháború végéig a Magyar Királyság részét képezte, a mai napig jelentős számú magyar kisebbség él. Ez a történelmi terminológiában Délvidékként ismert terület, mely magában foglalta a Bánság nyugati részét, a Bácska nagy részét és a Szerémséget – melyeket együttesen Vajdaságnak nevezünk – valamint a Drávaszöveget, a trianoni békediktátum értelmében a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került. A jugoszláv államban a soknemzetiségű Vajdaságból autonóm tartományt szerveztek. A tartomány státusza később az önállóvá vált Szerbiában is megmaradt.

A tanulmányban érintőlegesen bemutatjuk a Vajdaság speciális státuszának jellemzőit, *a fő hangsúlyt azonban a Vajdaság turizmusának, kínálati és keresleti sajátosságainak a bemutatására, illetve a 2014–2020. közötti Európai Unió támogatási ciklus szerb–magyar határ menti turisztikai projektjeinek feldolgozására, a térségre gyakorolt hatásainak elemzésére* kívántuk helyezni.

Ezt a célt megvalósítandó, a másodlagos kutatás során feltártuk a *Délvidék/Vajdaság földrajzi jellemzőit, valamint a turizmusának kínálati elemeit*, a természeti és a kulturális értékeket és a szálláshely kínálatot. A természeti értékek között vizsgáltuk a térségnek a védett természeti értékekkel, a különleges természeti jelenségekkel, a gyógy- és termálfürdőkkel való ellátottságát. A kulturális értékek között számba vettük a szecessziós városok értékeit, a templomokat, a várakat, az ipari műemlékeket, valamint a népi építészetet, a néphagyományokhoz és a szellemi örökséghez kapcsolható értékeket. A turisztikai kínálat elemei között vizsgáltuk a délvidéki szálláshely-szolgáltatás jellemzőit, valamint azonosítottuk a főbb desztinációkat és a jövedelemforrást jelentő turisztikai termékeket.

A Délvidék turisztikai erőforrásaira vonatkozóan kevés magyar nyelvű szakirodalom áll rendelkezésre, azonban kiemelhető az, hogy az elmúlt időszakban több turisztikai fejlesztési dokumentum is született (Szerbia turizmusfejlesztési stratégiája 2015–2025, a Vajdasági magyar közösséget érintő idegenforgalmi fejlesztési stratégia 2018 vagy Zenta idegenforgalmi fejlesztésének programja 2017), amelyek hitelesen elemezték a régió turisztikai teljesítményének alakulását.

A kutatás során feltártuk a *Vajdaság keresletének főbb szegmenseit*, a belföldi- és a külföldi turisták számának és a vendégéjszakák számának a változását a 2012–2019. közötti időszakban, a szerbiai turizmussal való összehasonlításban. Ezen kívül vizsgáltuk a Szerbia iránti keresletnek az üdülöhelyek szerinti megoszlását. A kereslet változásának elemzéséhez szakirodalmi vizsgálatot végeztünk és megvizsgáltunk több fejlesztési dokumentumot is, illetve feldolgoztunk nagyszámú, főként a Szerb Statisztikai Hivatal, valamint a Szerb Kereskedelmi, Idegenforgalmi és Távközlési Minisztérium által közölt adatot.

A szakirodalmi kutatás során elemeztük a *határmentiség előnyeit a magyar turisztikai termékek és az egymást kiegészítő komplementer termékek kialakításában*. A határmentiség előnyöket és lehetőségeket hordoz magában a magyar nemzet egésze és a magyar turizmus számára, mivel a magyar történelmi, kulturális és szakrális vonzerők határai nem esnek egybe hazánk jelenlegi határvonalával: közös nemzeti örökségértékeink átnyúlnak a határon túlra is. Az egymást kiegészítő, határon átívelő vonzerők bemutatásából adódó desztinációs szinergia hatások következtében a vonzerőink iránti kereslet hatóköre is megnövekszik, amely gazdagíthatja

¹ Jelen tanulmány másodközlés, az első megjelenés bővített változata. Az első megjelenés elérhetősége: Tózsér Anett (2021): A Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek hatása a Vajdaság turisztikai fejlődésére. Turizmus Bulletin XXI. évfolyam 2. szám. 55–63. DOI: 10.14267/TURBULL.2021v21n2.6

Magyarország turisztikai imázsát. A határmentiség ugyancsak segít a Kárpát-medencei közös turisztikai tér létrehozásában, mert a konkurens desztinációk versengése helyett egymást kiegészítő komplementer turisztikai termék alakítható ki, amely kölcsönös előnyt jelent mind Magyarország, mind a külhoni magyarlakta területek számára. Ebben az esetben az együttműködő térségek egymás küldő területeivé is válhatnak.

Ezeket az előnyöket vizsgálándó, jelen kutatás is célul tűzte ki *a Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai projektek eredményeinek vizsgálatát és annak feltárását, hogy a projektek által megfogalmazott célok megvalósulása hogyan és milyen mértékben segítette a Vajdaság turisztikai fejlődését 2014–2020 között.*

A Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai projektek 2014–2020 közötti Európai Unió támogatási ciklusban realizált eredményeinek és hatásainak a vizsgálatához ugyancsak a forráselemzést vettük alapul. Ebben segítségünkre volt az Interreg IPA program és a Duna Nemzetközi Program 2014–2020 közötti időszakát rendszerező adatbázisa, valamint mindazok a projektinformációk, amelyeket a Külgazdasági és Külügyminisztérium Határ Menti Operatív Programok Főosztálya Szakmai Koordinációs Osztályától kaptunk.

A kutatás során primer vizsgálatot is végeztünk, amelynek során *meghatározott szempontok alapján 10 projektgazdával készített szakmai interjú segítségével* elemeztük a projektek tevékenységeit és ezek hatását a Vajdaság turisztikai fejlődésére. E vizsgálatok alapján vontuk le a főbb következtetéseket.

2. A DÉLVIDÉK ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA

Ma a Délvidék hivatalos neve Vajdaság Autonóm Tartomány. Ez a Szerb Köztársaság északi tartománya (1. ábra), székhelye Újvidék (Novi Sad), második legnagyobb városa Szabadka (Subotica). A területe 21 506 km². Lakosainak száma a 2011. évi népszámlálási adatok szerint 1 931 889 fő volt. A Vajdaság Magyarországon kívül Horvátországgal és Romániával határos. A Délvidék lakosságának nemzetiségi megoszlásában a magyarok részaránya a legmagasabb (13 százalék) (Palusek – Trombitás, 2017).

2008 szeptemberében a tartományi képviselőház megszavazta a Vajdaság Autonóm Tartomány státútumát, melyet Szerbia parlamentje 2009. november 30-án elfogadott. Ennek értelmében a tartomány saját jelképeket használhat, saját törvényeket hozhat, nemzetközi megállapodásokat köthet, saját vagyonnal rendelkezhet. A tartomány különleges státusza mellett etnikai összetétele is különleges: 25 különböző etnikai csoport teszi ki a régió lakosságának az egyharmadát. Ebből eredően Európában szinte egyedülálló módon maradt fenn egy multikulturális közeg. A tartománynak hat hivatalos nyelve van: szerb, magyar, horvát, román, szlovák, ruszin. A lakosságának nagy része görögkeletű szerb vallású, de jelentős számban élnek itt katolikusok, reformátusok, evangélikusok, továbbá mohamedánok és más, kisebb egyházak követői (Korhecz, 2009, Thomka et al., 2010).

1. ábra: A Vajdaság elhelyezkedése

Forrás: http://vajdasag.mintakka.hu/_Terkep/index.html

Vajdaság lakosságának kétharmada (66,75 százalék) szerb nemzetiségű (1 289 635 fő). 2011-ben a Délvidék lakosságának nemzetiségi megoszlásában a magyarok részaránya 13 százalék, a becsült számuk 251 136 fő volt (Municipalities and Regions of the Republic of Serbia 2012). A 2011-es népszámláláskor mért lakosság számát összehasonlítva a 2002. évi népszámlálás adataival elmondható, hogy 5 százalékkal csökkent a Vajdaságban élők száma (2 031 992 főről 1 931 809 főre) (Statistical Yearbook of the Republic of Serbia 2012). A 2002-es népszámlálás óta a magyarok részaránya nagyobb mértékben csökkent a Vajdaságban, mint a szerb lakosság aránya. A 2002-ben

a Vajdaság lakosságának nemzetiségi megoszlásában a magyarok részaránya 14,28 százalék, becsült számuk pedig 270 000 fő volt. Ezek szerint a magyarság részaránya 2011-re 7 százalékos csökkenést jelez (-18 864 fő). A németiség szinte teljesen eltűnt, de továbbra is számottevő a horvátok, a ruszinok, a szlovákok, a románok, a bunyevácok, a cigányok aránya. Kisebb számban, de jelen vannak a macedónok, a bolgárok, a magukat jugoszlávnak, montenegróinak vagy ukránnak vallók is.

Vajdaság hivatalosan 7 körzetre van felosztva, melyek az alábbiak: Észak-bácskai körzet, Dél-bácskai körzet, Nyugat-bácskai körzet, Észak-bánsági körzet, Közép-bánsági körzet, Dél-bánsági körzet és Szerémségi körzet. Ezek a körzetek nem mindig követik a tájegységek természetes földrajzi határait. A körzetek összesen 45 községre oszlanak, amelyek több kisebb falu és város közös közigazgatási egységeit jelentik, hasonlóan az egykori magyarországi járásokhoz. A községek legjelentősebb települései a községközpontok, amelyek általában az egész község névadói is egyben. A Vajdaság 465 településéből 52 város, illetve városias jellegű település.

A Vajdaság területét a Duna, a Tisza és a Száva három nagy földrajzi tájegységre osztja: Bácska, Bánság és Szerémség (2. ábra). A földrajzi értelemben vett Bácska északi része ma is Magyarországnak, a magyar Alföldnek a része, így földrajzi értelemben Közép- és Dél-Bácska képezi a Szerbiához tartozó Bácskát. Bácska északi részén él a délvidéki magyarok háromnegyed része, központjuk Szabadka.

A magyarság maradék egynegyed része a Bánságban és Újvidék környékén szétszórva él. A Bánságot (vagy más néven Bánátot) a román–szerb határ kettévágja, így csak Nyugat-Bánság képezi Szerbia részét. A Szerémséget a szerb–horvát határ osztja kétfelé, így Szerbiához a Kelet-Szerémség tartozik (Thomka et al., 2010).

2. ábra: A Vajdaság földrajzi tájegységei

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vajdas%C3%A1g_Auton%C3%B3m_Tartom%C3%A1ny

3. A DÉLVIDÉK TURISZTIKAI KÍNÁLATA

3.1. Természeti értékek

A Vajdaság területének több mint háromnegyed részét a mezőgazdaság hasznosítja. A helyi vagy országos védelem alatt álló területek nagysága a tartomány területének alig 6 százaléka. A tartománynak az egyetlen nemzeti parkja a Tarcal-hegység Nemzeti Park (Fruška Gora Nemzeti Park), amely Szerbiában a Vaskapu után a második legnagyobb nemzeti park. Ezen kívül található még itt 8 természetvédelmi terület is (például a szerémségi Obedi-láp, Erzsébetlak közelében a Császár-tó, vagy a Ludasi-tó).

A tartomány legmagasabb pontja a Bánságban található, ez a Verseci-hegység csúcsa, a Kudricitető (641 m). A térség természeti érdekességeihez tartozik, hogy bár a Bánság mocsaras vidék – amit a 17. századtól kezdve lecsapoltak –, mégis itt található Európa egyetlen sivatagi jellegű vidéke, a Delibláti-homokpuszta, amelyet az „európai Szaharának” is neveznek. Különleges természeti érték még a Törökbecse és Aracs között húzódó Sós-kopó, az Észak-Bánátban található nagy kiterjedésű szikes puszta, valamint a Telecskai-dombok, Európa legvastagabban rétegzett löszlerakódása (Thomka et al 2010, Vajdasági Magyar Értéktár <http://www.ertektar.rs/>, <https://delhir.info/>).

A gyógyfürdők a Vajdaság turizmusának meghatározó szegmensét jelentik. Palicson termálfürdő, Magyarkanizsán gyógyfürdő és gyógyközpont, Óbecsén a Sós-fürdő, Temerinben a Grisza-féle gyógyfürdő található. A melencei Ruzanda-tó a Bánság egyetlen működő gyógyfürdője. A Mohol közelében lévő gyógyvíznek, illetve gyógyhatású sárnak a tervek szerint a közeljövőben megtörténik a turisztikai célokra való kiépítése. Az újvidéki Jódfürdő rehabilitációs központként működik, gyógyvizét Minakva néven palackozzák. Az apatini fürdő köré ugyancsak rehabilitációs és rekreációs központ épült. Kiemelhető még a bácskossuthfalvi rekreációs központ, az adai és az orlavai gyógyásár, a torontáltordai „keserevíz”, és a 2014-ben átadott pacséri gyógyfürdő (Thomka et al., 2010, G. Nagy, 2018).

3.2. Kulturális és örökségértékek

Vajdaság gazdag épített örökségekben, műemlék épületekben, várakban, ipari műemlékekben, amelyeknek a jelentős része azonban nem hasznosul a turizmusban. Van azonban jó néhány olyan épített- és szellemi örökség, amelynek a turisztikai hasznosításáról is gondoskodtak.

Ezek között említhetők a kulturális örökségek és ezen belül is a szecesszió emlékei: Szabadkán a zsinagóga, a Városháza épülete, a Leovits-palota, a Városi Múzeum. Palics szecessziós épületei a Víztorony, a Vigadó és a Női fürdő. Újvidéken a zsinagóga, a Vasember háza, a Jódfürdő épülete, Magyarkanizsán a városháza, az úri kaszinó épülete, Zentán pedig a Tűzoltólaktanya emelhetők ki (Vajdasági Magyar Értéktár).

Az egyházi emlékek közül az aracsi templom és kő és az orosz-lámosi Templomdomb, a Bácsón épült Ferences templom, a verseci kegytemplom, az eleméri Szent Ágoston templom az itt élő magyarság önmeghatározásának szimbolikus műemlékeiként említhetők.

A Vajdaságban több vár is épült, ezeknek azonban csak kis részük maradt meg jó állapotban. Ezek között kiemelt jelentőségű műemlék a nándorfehérvári vár, a Zimonyban álló vár Hunyadi-tornya, a bácsi királyi és érseki lovagvár, a péterváradai vár. Az al-dunai várak közül a legjobb állapotban Galambóc és Szendrő várát őrizték meg. Rednek és Szabács várának egyes részei szintén jól láthatók ma is.

A népi építészet körében említhetők a napsugaras oromfalú parasztházak és a díszített vagy dísz nélküli kapuoszlopok. A székelykevei, az adai, a temerini, a topolyai és a doroszlói tájház, a bezdáni Szentháromság kápolna, a tornyosi Magda-lak és a bácskossuthfalvi emlékház gyűjteménye ugyancsak a magyar népi építészet emlékeit mutatják be.

A szellemi kulturális tájegységek közül a kupuszinai szellemi kulturális tájegység őrzi a kupuszinai nyelvjárást és meghatározó a több mint száz éve a délvidéki magyar népcsoportok részét képező bukovinai székelység által lakott tájegység is, itt kiemelten Székelykeve falu.

A gazdag néphagyományok közül ismertek a bácskai lakodalmak, a ludasi mesemondás hagyománya. Egyházaskéren Borbály Mihály mesemondóra emlékeznek, Lukácsfalván a kancsikások hagyományát ápolják, Torontálvásárhelyen a kecskézés, Óbecsén pedig a játékhagyományokat őrzik.

A népi táncok legarchaikusabb fajtáját képezik a tavaszi termékenységi rítusokhoz kötődő lánykörtáncok (karikázók). Ugyancsak említést érdemelnek a horgosi illetve a horgos környéki táncok (csárdás egyedül, körcsárdás, friss csárdás, mars).

A népviseletek között a doroszlói viselet a fiatalabb magyar népviseletek közé tartozik, és a kupuszinai sokszoknyás, eredeti palóc színvilágú, a bácskai svábok viseletének hatását is magán hordozó viselet is a mindennapok tartozéka.

A vajdasági magyarság legkedveltebb búcsújáró helye a Doroszlói Szentkút. Csókán Szent Anna-kultusz létezik, Temerinben az Illés-napi ünnep említhető, Mohol a jellegzetes úrnapi virágszőnyegek miatt vonzó. A töröktopolyai máriás búcsújáró kegyhely, a kupuszinai Szent Annapi templombúcsú, a topolyai Kálvária Golgotai szoborcsoportja és a péterrévei szerb szentkút is kiemelendő.

A Délvidék gazdag tájjellegű termékekben, ezen belül a borvidékek között a legjelentősebbek a szabadkai-horgosi homokvidék, a szerémségi, valamint a verseci és a Telecskai-dombok borvidékei. Ez utóbbi területen tevékenykedik a feketicsi Lódi borászat, a topolyai Brindza borászat, Csókán a Léderer család egyedi bora a félédes vörös csikóvér. Karlócán is mintegy 40 család foglalkozik borászattal.

Észak-Bánságban Padé és környéke fűszer- és gyógynövénytermő vidék és Horgoson, valamint Martonoson is hagyományosan termesztik és dolgozzák fel a fűszerpaprikát. A bácsfeketehegyi-feketicsi meggy (prima) egy helyi tájfajta, és a belőle készült meggypálinka is kifejezetten Feketicsre jellemző termék (Thomka et al 2010, Vajdasági Magyar Értéktár).

A települések főként a népi- és vallási hagyományokhoz és a helyi termékekhez kapcsolódó rendezvényeket szerveznek. A vajdasági értéktár említi a Doroszlói szüretbált, az Adához tartozó Valkaisoron az Aratóversenyt, Völgyparton a Jár a malom című rendezvényt, Törökfalun a Kenyérszentelőt, a bajsai Prélót (a régi vendégeskedések hangulatát felelevenítő hagyomány) és a torontálvásárhelyi Vitkay-vetélkedőt (a vajdasági magyarság zenei kultúrájának megőrzését szolgáló rendezvény) (Vajdasági Magyar Értéktár).

A teljesség igénye nélkül további rendszeres fesztiválok még például a zentai Tiszavirág Fesztivál, az oromi Malomfesztivál, a magyarkanizsai Vajdasági Magyar Filmek Fesztiválja, a Nemzetközi Tamburazene Fesztivál; a Martonosi Nemzetközi Néptáncfesztivál, a tordai Durindó, a Palicsi Európai Filmfesztivál, a szabadkai Interetno Fesztivál, a zentai Mosolytenger Gyermekefesztivál.

3.3. Szálláshely-szolgáltatás a Délvidéken

A Szerb Kereskedelmi, Idegenforgalmi és Távközlési Minisztérium adatközlése szerint az alábbi kereskedelmi szálláshelytípusokról gyűjtenek adatokat Szerbiában: garni szálloda, kemping, motel, panzió, turistaszálló, aparthotel, hotel.

Szerbiában 2019-ben összesen 412 db kereskedelmi szálláshely 20 399 db szobaszámmal és 31 957 férőhelyszámmal állt a turisták rendelkezésére (2. táblázat). A szálláshelyek 61 százalékát a szállodák, 31 százalékát a garni szállók tették ki, a többi szálláshely (így a kempingek, a motelek, a panziók, a turistaszállók, az aparthotelek) száma meglepő módon elenyésző volt. A legnagyobb férőhelyszámot a szállodák biztosították (a teljes férőhelyszám 80 százalékát). Ezen belül is a négycsillagos szállodák nyújtották a teljes férőhelyszámnak a 38 százalékát, a háromcsillagos szállodák pedig a 21 százalékát. A statisztikákban nem esik szó a falusi szálláshelyekről és a fizető vendéglátóhelyekről. Ezek az adatok valószínűleg az adatszolgáltatás hiányosságával magyarázhatók, a Szerb Statisztikai Hivatal honlapján nem érhető el a szálláshelykínálatra vonatkozó teljes körű adatsorok.

2. táblázat: Szálláshelykínálat Szerbiában 2019-ben

Kategória	Létesítmények száma (db)	Szoba- és apartman együttes száma (egységszám) (db)	Férőhelyszám (db)
Garni szálloda	132	3 135	4 835
Kemping	2	n.a.	n.a.
Motel	9	214	366
Panzió	3	74	149
Turistaszálló	7	311	652
Aparthotel	5	278	579
Kikötő szállás	1	8	16
Hotel *	9	909	1 709
Hotel **	34	1 370	2 271
Hotel ***	88	4 294	6 797
Hotel ****	111	8 207	12 316
Hotel *****	11	1 599	2 267
Hotel összesen	253	16 379	25 360
Összesen	412	20 399	31 957

Forrás: <http://mtt.gov.rs/turizam-i-turisticka-inspekcija/>

A vajdasági szálláshelyek a szerbiai szálláshelyek 20 százalékát tették ki 2019-ben. A vajdasági szobák és apartmanok a szerbiai szobák és apartmanok 16 százalékát, a vajdasági szálláshelyek férőhelyszáma pedig a szerbiai szálláshelyek férőhelyszámának 17 százalékát jelentették. Ezek szerint a vajdasági szálláshelyek szobaszáma úgy aránylott a szerbiai szálláshelyek szobaszámához, mint ahogyan a vajdasági szálláshelyek kapacitása aránylott a szerbiai szálláshelyek kapacitásához.

A vajdasági szállodák száma (3. táblázat) a szerbiai szállodák számának 18 százalékát, a vajdasági szállodai szobaszámok a szerbiai szállodai szobaszámok 15 százalékát, a vajdasági szállodák férőhelyei pedig a szerbiai szállodai férőhelyek 16 százalékát adták. Ez azt is jelenti, hogy a vajdasági szállodák szobaszáma is úgy aránylott a szerbiai szállodák szobaszámához, mint ahogyan

a vajdasági szállodák kapacitása a szerbiai szállodák kapacitásához. A panzió, a turistaszálló és a motel elenyésző arányban volt jelen a vajdasági szálláshelykínálatban. Ez a kis arány már a szerbiai statisztikákban is tetten érhető. Ezek az adatok valószínűleg ugyancsak magyarázhatók a szerbiai adatszolgáltatás hiányosságaival: a Szerb Statisztikai Hivatal honlapján ebben az esetben sem érhető el a szálláshelykínálatra vonatkozó teljes körű adatsorok.

3. táblázat: Szálláshelykínálat a Vajdaságban 2019-ben

Kategória	Létesítmények száma (db)	Szoba- és apartman együttes száma (egységszám) (db)	Férőhelyszám (db)
Garni szálloda	26	562	881
Motel	3	82	148
Panzió	2	38	51
Turistaszálló	3	139	270
Kikötői szállás	1	8	16
Hotel *	2	72	124
Hotel **	5	132	236
Hotel ***	19	677	1 117
Hotel ****	17	1260	2 154
Hotel *****	3	349	546
Hotel összesen	46	2 490	4 177
Összesen	80	3 319	5 543

Forrás: <http://mtt.gov.rs/turizam-i-turisticka-inspekcija/>

A vajdasági települések között Újvidék, Magyarkanizsa, Zombor, Szabadka, Palics, Pancsova és Karlóca rendelkezett garni szállodákkal, Versec, Kiskér és Zombor rendelkezett motellel. Béskán és Zentán panziót, Antalfalván, Redneken és Újvidéken turistaszállót vehettek igénybe a turisták. Szállodával rendelkeztek többek között az alábbi települések: Újvidék, Szabadka, Zenta, Kelebia, Temerin, Ada, Versec, Verbász, Topolya, Karlóca, Ópazova, Bácspalánka, Torontálszécsány, Ópáva, Szávaszentdemeter, Nagybecskerek, Pecsince, Rednek. A legtöbb szálláshely Újvidéken, Szabadkán, Palicson volt elérhető.

A Vajdasági Magyar Közösséget Érintő Idegenforgalom Fejlesztési Stratégiája (2018) megállapításai szerint a szálláshelyek többsége minőségileg már nem elégíti ki az igényes turisták elvárásait, így felújításra szorulnak. Ezen kívül, a szálláskapacitások hiánya is jelentősen korlátozza az idelátogató turisták számát.

3.4. Szerbia főbb turisztikai desztinációi, turisztikai termékei

A Vajdasági Magyar Közösséget Érintő Idegenforgalom Fejlesztési Stratégiája (2018) megállapította, hogy Szerbiát az egész országot tekintve négy fő idegenforgalmi desztinációra oszthatjuk fel: a Vajdaság, Belgrád főváros, Nyugat-Szerbia és Kelet-Szerbia.

A magyarság szempontjából legfontosabb vajdasági régió területén turisztikai szempontból kiemelkedik Újvidék és a Fruška gora (Tarcál-hegy) térsége, valamint Szabadka és Palics térsége. A szálláskapacitás is ezekben a városokban a legnagyobb, minden kategória tekintetében. Vajdaság más részein éppen a szálláshelyek hiánya képezi az egyik legnagyobb problémát.

Szerbia leglátogatottabb desztinációja jelenleg Belgrád. Nyugat-Szerbia is a legismertebb idegenforgalmi régiók közé tartozik, főként Zlatibor, a Tara és a Kopaonik hegyek turisztikai vonzereje miatt. Kelet-Szerbia valamivel elmaradottabb a turizmus terén, de az utóbbi években fontos fejlesztések történnek, egyre nagyobb figyelmet kap ez a térség is, elsősorban a Đerdap Nemzeti Park, Niš városa és a Stara Planina vonzereje, valamint egyes gyógyfürdők adottságainak következtében.

A Szerb Köztársaság Turizmusfejlesztési Stratégiája megállapítja, hogy Szerbia termékkínálatában ki kell emelni a természeti- és az ökoturizmust, az egészségturizmust, a falusi- és a kulturális turizmust, az üzleti turizmust és a folyami hajózás lehetőségeit (Tourism Development Strategy of the Republic of Serbia 2016–2025. In Zenta Idegenforgalmi Fejlesztésének Programja, 2017).

A fejlesztési dokumentumok azonban kitérnek arra is, hogy a Vajdaságban jellemző a „vajdasági márkák” hiánya. Lehetőségként fogalmazódik meg többek között a TDM szervezetek létrehozása és regionális jellegű turisztikai termékek kialakítása az állami- és a magánszektor együttműködésével.

4. SZERBIA ÉS A VAJDASÁG IRÁNTI TURISZTIKAI KERESLET VIZSGÁLATA

2019-ben a *Szerbiába érkező turisták száma* 3 689 983 fő volt (4. táblázat), amely 7,6 százalékos növekedés az előző évhez képest. Ebből a *belföldi látogatók száma* 1 843 432 fő (7,2 százalékos növekedés), ami az összes látogató 49,9 százaléka. A *külföldi turisták száma* 1 846 551 fő volt (8 százalékos növekedés 2018-hoz viszonyítva), ami 50,1 százalékos részesedést jelentett a teljes vendégforgalomból. A legforgalmasabb hónapok a május, a nyári hónapok, a szeptember, és az október voltak. A téli hónapokban csaknem a felére csökkent a vendégforgalom, tehát Szerbiára is jellemző a szezonális.

4. táblázat: *Vendégek száma Szerbiában 2012 – 2019. között*

Év	Vendégek száma (fő)						Részvétel a turizmus egészében (%)	
	Összesen (fő)	Index ² (%)	Belföldi (fő)	Index (%)	Külföldi (fő)	Index (%)	Belföldi	Külföldi
2012.	2 079 643	101	1 269 676	97	809 967	106	61,1	38,9
2013.	2 192 435	105,4	1 270 667	100,1	921 768	113,8	58	42
2014.	2 192 268	100	1 163 536	91,6	1 028 732	111,6	53,1	46,9
2015.	2 437 165	111,2	1 304 944	112,2	1 132 221	110,1	53,5	46,5
2016.	2 753 591	113	1 472 165	112,8	1 281 426	113,2	53,5	46,5
2017.	3 085 866	112,1	1 588 693	107,9	1 497 173	116,8	51,5	48,5
2018.	3 430 522	111,2	1 720 008	108,3	1 710 514	114,2	50,1	49,9
2019.	3 689 983	107,6	1 843 432	107,2	1 846 551	108,0	49,9	50,1

Forrás: <http://mtt.gov.rs/turizam-i-turisticka-inspekcija/>

A *Vajdaságba* az elmúlt hat évben *érkező turisták számát* összehasonlítva a Szerbiába érkező turisták számával megállapítható, hogy a *Vajdaság 15-16 százalékban részesedett a Szerbiába érkező vendégforgalomból* (5. táblázat). Ez az arány az elmúlt hat évben nem mutatott egyenletes növekedést, évente eltéréseket jelzett, de folyamatosan 15-16 százalék között változott. 2019-ben a belföldi turisták aránya 51 százalék, a külföldi turisták aránya 49 százalék volt a Vajdaságban realizált vendégforgalomban. Az elmúlt hat évben a belföldi turizmus teljesítménye 2016-ban volt a legnagyobb, ekkor a belföldi turisták aránya 55 százalék és a külföldi turisták aránya 45 százalék volt. A belföldi turisták aránya növekedésének oka lehet a belföldi utazásokat ösztönző üdülési utalványok 2014-ben történt bevezetése. Az elmúlt hat évben a belföldi turisták részesedése 52-55 százalék, a külföldi turisták részesedése 45-48 százalék között változott.

² Az index minden esetben az előző évhez (100%) viszonyított érték.

5. táblázat: Szerbiában és a Vajdaságban 2014 – 2019. között realizált vendégszámok

Időszak	Vendégszámok Szerbiában (fő)			Vendégszámok a Vajdaságban (fő)		
	Teljes	Belföldi	Külföldi	Teljes	Belföldi	Külföldi
2014.	2 192 268	1 163 536	1 028 732	341 483	183 602	157 881
2015.	2 437 165	1 304 944	1 132 221	413 332	227 291	186 041
2016.	2 753 591	1 472 165	1 281 426	446 492	243 439	203 053
2017.	3 085 866	1 588 693	1 497 173	496 625	269 025	227 600
2018.	3 430 522	1 720 008	1 710 514	538 472	278 516	259 956
2019.	3 689 983	1 843 432	1 846 551	561 657	287 419	274 238

Forrás: <http://data.stat.gov.rs>

A vendégéjszaka számokat vizsgálva az látható, hogy Szerbiában 2019-ben 10 073 299 vendégéjszakát regisztráltak (7,9 százalékos növekedés 2018-hoz képest) (6. táblázat). Ebből a belföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák száma 6 062 921 (6,8 százalékos növekedés az előző év azonos időszakához képest), amely az összes vendégéjszaka szám 60,2 százaléka. A külföldi turisták 9,6 százalékkal több vendégéjszakát (4 010 378) töltöttek el 2018 azonos időszakához képest, amely az összes vendégéjszaka szám 39,8 százaléka volt. A vendégéjszaka számok esetében megállapítható, hogy bár a belföldi és a külföldi vendégarány között nem volt nagy a különbség, a belföldi vendégek lényegesen több vendégéjszakát töltöttek el Szerbiában, mint a külföldi vendégek.

6. táblázat: Vendégéjszakák száma Szerbiában 2012 – 2019. között

Év	Vendégéjszakák						Részvétel a turizmus egészében (%)	
	Összesen (éjszaka)	Index (%)	Belföldi (éjszaka)	Index (%)	Külföldi (éjszaka)	Index (%)	Belföldi	Külföldi
2012.	6 484 702	98	4 688 485	94	1 796 217	109	75,3	24,7
2013.	6 567 460	101,3	4 579 067	97,7	1 988 393	110,7	69,7	30,3
2014.	6 086 275	92,7	3 925 221	85,7	2 161 054	108,7	64,5	35,5
2015.	6 651 852	109,3	4 242 172	108,1	2 409 680	111,5	63,8	36,2
2016.	7 533 739	113,3	4 794 741	113	2 738 998	113,7	63,6	36,4
2017.	8 325 144	110,5	5 150 017	107,4	3 175 127	115,9	61,9	38,1
2018.	9 336 103	112,1	5 678 235	110,3	3 657 868	115,2	60,8	39,2
2019.	10 073 299	107,9	6 062 921	106,8	4 010 378	109,6	60,2	39,8

Forrás: <http://mtt.gov.rs/turizam-i-turisticka-inspekcija/>

A Vajdaságban az elmúlt hat évben realizált vendégéjszaka számokat összehasonlítva a Szerbiában realizált vendégéjszaka számokkal az mutatható ki, hogy a Vajdaság körülbelül 14 százalékkal részesedett a Szerbiában realizált vendégéjszaka számokból (7. táblázat). Ez az arány az elmúlt hat évben nem mutatott növekedést, folyamatosan 14 százalék körül mozgott. 2019-ben a belföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák száma 56 százalék volt, a külföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák aránya 44 százalékot jelzett. Az elmúlt hat évben a belföldi turizmus teljesítménye 2017-ben volt a legeredményesebb, ekkor a belföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák aránya 59 százalék és a külföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák aránya 41 százalék volt. Az elmúlt hat

évben a belföldi turisták részesedése 56-59 százalék, a külföldi turisták részesedése pedig 41-44 százalék között változott. Ezek a megállapítások is azt igazolják, hogy a *Vajdaságban is a belföldi vendégek lényegesen több vendégéjszakát töltek el, mint a külföldi vendégek.*

7. táblázat: Szerbiában és a Vajdaságban 2014 – 2019. között realizált vendégéjszaka számok

Időszak	Vendégéjszaka számok Szerbiában (éjszaka)			Vendégéjszaka számok a Vajdaságban (éjszaka)		
	Teljes	Belföldi	Külföldi	Teljes	Belföldi	Külföldi
2014.	6 086 275	3 925 221	2 161 054	863 773	505 523	358 250
2015.	6 651 852	4 242 172	2 409 680	994 314	583 399	410 915
2016.	7 533 739	4 794 741	2 738 998	1 123 923	660 016	463 907
2017.	8 325 144	5 150 017	3 175 127	1 159 845	684 394	475 451
2018.	9 336 103	5 678 235	3 657 868	1 314 968	756 832	558 136
2019.	10 073 299	6 062 921	4 010 378	1 384 344	774 143	610 201

Forrás: <http://data.stat.gov.rs>

Szerbia küldő országait vizsgálva elmondható, hogy 2019-ben a legtöbb turista Kínából érkezett (144 961 fő; 41,6 százalékos növekedés). A kínai turisták a külföldi turistáknak körülbelül 10%-át tették ki 2019-ben, ami ötszörös növekedést jelentett 2018-hoz képest. Ennek a jelentős növekedésnek az lehet az oka, hogy 2016-ban a két ország megállapodást kötött a vízummentességről (Szerbia Köztársaság Nagykövetsége. Budapest-Magyarország). Az is kedvező a beutazó kínai turisták számára, hogy főleg Belgrádban már jelentős számú kínai étterem működik, az utcák egy részében mandarin nyelvű tájékoztató táblákat helyeztek el, illetve Kínából érkezett rendőröket foglalkoztatnak a szerb fővárosban a kínai vendégek eligazítására.

Szerbiában a legtöbb éjszakai tartózkodás (294 423; 12,1 százalékos növekedés) a Bosznia-Hercegovinából érkezett turisták körében volt tapasztalható, a legnagyobb vendégérkezés növekedést (54,4 százalék) a brazil turisták körében, a legnagyobb vendégéjszaka szám növekedést pedig az ukrain turisták körében regisztrálták (100,3 százalék). Jelentős küldő ország volt még Bulgária, Törökország, Horvátország, Németország, Szlovénia és Montenegró is. És bár Magyarország Szerbiával ugyancsak határos, az innen eredő forgalom a töredékét teszi ki a szerbiai vendégforgalomnak. Magyarország a középmezőnybe tartozik Szerbia küldő országai tekintetében: 2019-ben 48 008 fő (8,3 százalékos növekedés) 88 933 vendégéjszakát (3,4 százalékos növekedés) töltött itt el.

A turisták átlagos tartózkodási ideje is utal arra, hogy a belföldi vendégforgalom intenzívebb, mint a nemzetközi forgalom: a turisták átlagos tartózkodási ideje Szerbiában 2018-ban 2,17 nap volt, a belföldi turisták tartózkodási ideje 3,28, a külföldi turistáké 2,17 nap volt. Az elmúlt hét évet vizsgálva elmondható, hogy Szerbiában 2012-ben volt a legmagasabb az átlagos tartózkodási idő (3,12 nap).

A Szerb Statisztikai Hivatalnak az *üdülöhelyek típusai szerinti vizsgálata* (8. táblázat) alapján az mutatható ki, hogy 2019-ban Belgrádba összesen 1 205 183 turista érkezett, ami 8,4 százalékos növekedést jelentett az előző évhez képest. Az ide érkező belföldi turisták száma (183 183 fő) 5,7 százalékkal nőtt, míg a Belgrádba érkező külföldiek száma (1 022 000 fő) 8,9 százalékkal nőtt 2018 azonos időszakához képest. Az Újvidékre érkezett turisták száma 204 473 fő volt, ami 3,8 százalékos növekedést jelentett az előző évhez viszonyítva. Ebből 69 867 fő volt a belföldi turisták száma, ami 3,7 százalékos növekedést mutatott. A külföldi turisták száma 134 606 fő volt, ami 3,9

százalékos növekedést jelzett az előző évhez képest. *A fürdőhelyekre érkezők száma* (670 044 fő) 12,3 százalékkal nőtt, ebből a belföldi turisták (547 239 fő) 12,3 százalékos növekedést, míg a külföldi turisták (122 805 fő) 12,1 százalékos növekedést mutattak. *A hegyvidéki központokba* összesen 638 521 turista érkezett, ami 7,1 százalékos növekedést jelentett 2018 azonos időszakához képest.

A belföldi turisták száma (502 607 fő) 5,9 százalékkal, a külföldieké (135 914 fő) 11,5 százalékkal nőtt. Szerbia vendégszámainak további részét a statisztikai adatsorokban az „egyéb turisztikai helyszínek és más helyek” kategóriában jelölt vendégszámok tették ki.

Összességében elmondható, hogy a legnagyobb látogatottsággal a főváros, Belgrád rendelkezett. *Belgrád biztosította Szerbia teljes vendégforgalmának harmadát (33 százalékát). A hegyvidéki üdülőközpontok és a fürdőhelyek 17-18 százalékát, Újvidék pedig a teljes vendégforgalomnak körülbelül az 5,5 százalékát tette ki. Az öt legnépszerűbb szerbiai turisztikai célállomás Zlatibor, Kopaonik, Belgrád, Újvidék és Vrnjačka Banja* (<https://www.magyarszo.rs/hu>).

8. táblázat: *Vendégek száma a szerbiai üdülőhelyeken 2018-ban és 2019-ben (fő)*

Üdülőhelyek	Vendégek száma 2018-ben						Vendégek száma 2019-ben					
	Összesen	Index	Belföldi	Index	Külföldi	Index	Összesen	Index	Belföldi	Index	Külföldi	Index
Szerb Köztársaság	3 430 522	111,2	1 720 008	108,3	1 710 514	114,2	3 689 983	107,6	1 843 432	107,2	1 846 551	108,0
Belgrád	1 111 745	111,8	173 297	109,5	938 448	112,3	1 205 183	108,4	183 183	105,7	1 022 000	108,9
Újvidék	196 893	110	67 368	101,8	129 525	114,8	204 473	103,8	69 867	103,7	134 606	103,9
Fürdőhelyek	596 884	115	487 302	113,6	109 582	121,6	670 044	112,3	547 239	112,3	122 805	112,1
Hegyvidék	596 313	107,2	474 464	104,4	121 849	119,7	638 521	107,1	502 607	105,9	135 914	111,5
Egyéb turisztikai helyszínek	769 201	109	437 061	106,6	332 140	112,2	799 111	103,9	450 944	103,2	348 167	104,8
Más helyek	159 486	121,3	80 516	113,4	78 970	130,5	172 651	108,3	89 592	111,3	83 059	105,2

Forrás: <http://data.stat.gov.rs>

Ugyancsak az *üdülőhely típusai szerinti vizsgálat* alapján megállapítható (9. táblázat), hogy 2019-ban a *vendégéjszakák száma Belgrádban* (2 487 922 éjszaka) 8,7 százalékkal nőtt 2018 azonos időszakához képest, ebből a belföldi turistáké (377 752 éjszaka) 12,8 százalékkal, a külföldieké (2 110 170 éjszaka) 8 százalékkal nőtt. 2019-ban az összes éjszakai tartózkodás *Újvidéken* (393 112 éjszaka) 6 százalékkal csökkent 2018 azonos időszakához képest. A belföldi turisták vendégéjszakáinak száma 8,1 százalékkal csökkent (129 396 éjszaka), míg a külföldi turistáké (263 716) 5 százalékkal csökkent. A *gyógyfürdővel rendelkező üdülőhelyeken* összesen 2 781 627 vendégéjszakát regisztráltak, ez 9,4 százalékos növekedést jelentett. A belföldi turisták vendégéjszakáinak száma 2 427 434 fő volt (9 százalékos növekedés), míg a külföldi turistáknál 354 193 vendégéjszakát regisztráltak (12,2 százalékos növekedés). Ebben az időszakban a *hegyvidéki területeken* 2 302 273 vendégéjszaka (6 százalékos növekedés) volt megfigyelhető, ebből a belföldi turisták 1 919 201 éjszakát (5 százalékos növekedés), míg a külföldiek 383 072 éjszakát töltöttek el (11 százalékos növekedés). A vizsgálatok azt jelzik, hogy *míg Belgrád a teljes vendégforgalomból 32 százalékban részesült, addig a vendégéjszakák számából 24,5 százalékban, azaz a teljes vendégéjszaka számnak a negyedét tette ki. A fürdővárosok a vendégéjszaka számok*

negyedét realizálták (25 százalék), a hegyvidékek csaknem a negyedét (22,8 százalék), Újvidék pedig 3,9 százalékból részesedett a teljes vendégéjszaka számból.

9. táblázat: Vendégéjszakák száma 2018-ben és 2019-ben a szerbiai üdülőhelyeken (éjszaka)

Üdülőhelyek	Vendégek száma 2018-ben						Vendégek száma 2019-ben					
	Összesen	Index	Belföldi	Index	Külföldi	Index	Összesen	Index	Belföldi	Index	Külföldi	Index
Szerb Köztársaság	9 336 103	112,1	5 678 235	110,3	3 657 868	115,2	10 073 299	107,9	6 062 921	106,8	4 010 378	109,6
Belgrád	2 289 464	114,6	334 997	109,7	1 954 467	115,5	2 487 922	108,7	377 752	112,8	2 110 170	108,0
Újvidék	418 312	123	140 736	129,5	277 576	120	393 112	94,0	129 396	91,9	263 716	95,0
Fürdőhelyek	2 542 391	114,1	2 226 627	113,8	315 764	116,4	2 781 627	109,4	2 427 434	109,0	354 193	112,2
Hegyvidék	2 172 906	104,5	1 827 830	104	345 076	107,4	2 302 273	106,0	1 919 201	105,0	383 072	111,0
Egyéb turisztikai helyszínek	1 539 478	111,5	927 939	110,5	611 539	113,1	1 705 309	110,8	980 527	105,7	724 782	118,5
Más helyek	373 552	124,1	220 106	120,8	153 446	129,1	403 056	107,9	228 611	103,9	174 445	113,7

Forrás: <http://data.stat.gov.rs>

A fenti megállapítások szerint Szerbia a tényleges turisztikai teljesítményének nagy részét a fürdőhelyeken eltöltött vendég- és vendégéjszaka számokból nyerte. A szerbiai fürdők látogatósza (670 044 fő) 2019-ben 15 százalékkal nőtt 2018 azonos időszakához képest. A belföldi turisták számának növekedése (547 239 fő) 12,3 százalék volt, míg a külföldi turisták számának növekedése (122 805) 12,1 százalék volt.

A vendégéjszakák tekintetében a szerbiai gyógyfürdők teljesítménye ugyancsak kiemelkedő. A vendégek a gyógyfürdőkben 2019-ben 2 781 627 vendégéjszakát töltek el, és így összesen 9,4 százalékkal nőtt a látogatottság a 2018. év azonos időszakához képest. A belföldi vendégek által eltöltött éjszakák száma 2 427 434 volt, amely 9 százalékos növekedést mutatott az előző év teljesítményéhez képest. A külföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák száma (354 193) 12,2 százalékkal nőtt.

Szerbiában a Vrnjacka Banja volt a legkedveltebb fürdőhely, ennek látogatottsága (354 193 fő) 11,4 százalékkal, a vendégéjszakák száma (907 892 éjszaka) 11 százalékkal nőtt. Sokobanján történt a legnagyobb látogatottság növekedés (23,4 százalék), valamint itt növekedett a legnagyobb mértékben a vendégéjszakák száma (18 százalékkal). Ennek a növekedésnek több oka is lehet: a desztináció hatékony marketingkommunikációs tevékenysége, a folyamatos turisztikai beruházások és az üdülési utalványok igénybevétele (<https://sokobanja.rs/en/>).

A fürdők teljesítményének összehasonlításával látható, hogy a vajdasági magyar fürdők, így különösen a palicsi, a magyarkanizsai és az apatini fürdők az általuk realizált vendég- és vendégéjszaka számok szerint az él- és a középmezőnyben voltak.

2019-ben a gyógyfürdőkben regisztrált átlagos tartózkodási idő 4,15 nap volt (a belföldi turisták esetében 4,44 nap, a külföldiek esetében 2,88 nap). A belföldi turisták átlagosan a leghosszabb időt a Selters fürdőhelyen töltötték (21,24 nap), a külföldiek a leghosszabb ideig a Gamzigradska fürdőhelyen tartózkodtak (14,09 nap).

5. A HATÁR, MINT TURISZTIKAI TERMÉK KIALAKÍTÁSI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉG

A határmentiség, a határ régiók, a határon átnyúló együttműködések növekvő szerepét bizonyítja a „bővülő Európában”, hogy jelenleg az EU területének közel felét a határ régiók vagy államhatárok által érintett térségek alkotják, a tagországok lakosságának pedig mintegy harmada él határ régiókban. Az Európai Unióban, mindenekelőtt a keleti bővítést követően meglehetősen általános sajátosság a határmentiség és a periférikus jelleg egybeesése (Baranyi, 2014). Megállapítható, hogy a határok ugyan funkcionálisan elválasztanak eltérő politikai, intézményi rendszereket, azonban össze is kötnek eltérő társadalmakat és közösségeket (Kuttor–Ocskai, 2015, Rechnitzer, 1999).

Európában a nyitott határok egy új, kitarult társadalmi-gazdasági tér kialakulását segítik elő, ezáltal a térség versenyképességének és a határon átnyúló együttműködések közegének javulását is. Az együttműködő országok turizmusa számára is előnyt jelentenek a határ menti, kiemelten interregionális és desztinációs együttműködések (Horváth–Lelkes, 2010).

A határmentiség előnyeire (Tózsér, 2020) tartozik, hogy:

- a határ mindkét oldalához tartozó vonzerők mindkét oldal számára hozzáadott értéket jelentenek: több esetben ugyan egy-egy vonzerőt kettészél a határ, ettől függetlenül azonban azt mindkét oldalon külön-külön is fejlesztik.
- Ezeket a térségeket felkereső látogatók megtapasztalhatják az összetartozás és a határátlépés élményét. Ezáltal például egy magyarországi táji, vagy kulturális örökség a magyarországi oldalon is népszerűbbé válik, amennyiben úgy alakítják ki, hogy a látogató, átlépve a határon, megtekinti a vonzerő határon átnyúló részeit is.
- Ha ezeket a vonzerőket átjárhatóvá teszik és segítik a hagyományos együttműködések fejlődését, abban az esetben mindkét oldal turisztikai fellendülést prognosztizálhat és a két terület egymásnak egyben küldő területévé is válhat.
- A vonzerők és turisztikai hálózatok egységes fejlesztése továbbá a magyarországi és a külhoni vállalkozók számára is több jövedelmet termel, jobban gazdagítja az utazási irodák, a szállásadók, a vendéglátóhelyek bevételeit mind Magyarországon, mind a külhoni magyar területeken, mintha egymástól elszigetelten fejlesztenék azokat.
- A határátlépés, a kétoldali struktúrák megtapasztalása turisztikai szempontból önmagában is többletérőnyt jelent annak ellenére is, hogy a magyarság számára elkeseredettséget okoz, hogy ott is határt szükséges átlépni, ahol száz éve még nem volt elválasztó vonal.
- A turisztikai vonzerők határon átívelő összekapcsolódása a vonzerők egymást erősítő hatásából fakadó előnyöket, az átlagos tartózkodási időt, a turisztikai célú utazások és az ezzel járó pénzköltés mértékét is növelhetik.
- Egységes fejlesztési mikro-térségként kezelve a határ menti területeket, az együttműködést szükségessé és így napi gyakorlattá teszi a térség államai között, a partnerségi alapon működő határ menti sikeres projektek pedig az összetartozás tudatát is erősítik. Megvizsgálva azokat a térségeket, amelyek turisztikai célú fejlesztésekben vettek részt, látható, hogy az együttműködés a határ mindkét oldalán eredményeket hozott és hatékonyabbá tette az erőforrások kihasználását.

Ezeket a lehetséges együttműködések és a turizmusfejlesztést is támogatják a már megvalósult és a még megvalósításra váró határ menti projektek, amelyek a fenti célokat elősegítő *fejlesztéspolitikai eszközök*.

Az eurorégiós együttműködések szükségszerű feltétele a határok korábbi elválasztó szerepének megszüntetése és átjárhatóságának biztosítása. Az „euroregionális szemlélet” szerint a jövő Európája nemcsak nemzetállamok Európájaként, hanem azonos gazdasági érdekeltségű (esetleg határ menti) területekből kialakított régiók Európájaként is értelmezhető, azaz a közös tevékenységek határai nem esnek egybe a nemzethatárokkal, hanem a történelmileg hagyományos, határoktól független együttműködések elvére épülnek. Célja a versengés kiküszöbölése és ezáltal a hatékonyabb erőforrás kihasználás; az Eurorégió területén egységes, mindkét ország által támogatott, a belső erőforrásokat közösen hasznosító, sikeres gazdasági erőter kialakítása, amely versenyképes a területi gazdasági versenyben, lakóinak pedig jó életminőséget és perspektivikus jövőt biztosít (Süli-Zakar, 2013).

Több, határon túli térséggel kötött eurorégiós együttműködési megállapodás célja között szerepel a turizmus fejlesztése is. Az Eurorégiók által megvalósított turisztikai projektek célja többek között a megye- és országhatárokat átlépő, azt kiteljesítő turisztikai tér kialakítása: összehangolt turizmusfejlesztési koncepciók kialakítása, közös termékfejlesztés és marketingkommunikáció; a határtérség közös erőforrásaira alapozó turisztikai fejlesztések, projektek kezdeményezése, egységes területi információs háttér kialakításával, a gyakorlati kooperáció erősítésével. A határon átnyúló programok általános célkitűzései közé tartozik a közös turisztikai tér létrehozása, a beutazás ösztönzése az érintett régiókba, a közös marketing tevékenység. Az együttműködő határ menti területek egymás küldő területei lehetnek, a jövedelemnövekedés, a bevételek növekedése magyar vállalkozóknál, önkormányzatoknál realizálódik (Hartl, 2016).

A határ menti együttműködések között ma már több olyan jó példa is van, amelyek Magyarország vonzerejét, imázsát erősítik. A projektek helyszínei szervesen kapcsolódnak egymáshoz, nem egymás versenytársai, hanem kiegészítő elemei, amely által hatékonyabb az erőforrások kihasználása. A magyarországi erőforrások hasznosítását elősegítő, azokat még vonzóbbá tevő, leggyakrabban megvalósított határ menti turisztikai termék a tematikus út. Ez a turisztikai termék az önkormányzatok, a vállalkozók együttműködésére építő törekvés, amely az önmagukban vonzerőt nem jelentő településeket is bekapcsolhatják a turizmus vérkeringésébe, a helyszíneket hálózatba szervezik, a kapcsolódó szolgáltatások kialakítását segítik. A fenti feltételek kialakítása, a turisztikai funkcióbővülés, a turizmus multiplikátor hatásai együttesen hozzájárulnak a térségi-helyi gazdaság élénkítéséhez, bevétel-növekedést generálnak (Michalkó, 2011). A tematikus hálózati együttműködések, turisztikai termékek piaci bevezetése is szükségessé teszi és megköveteli a bilaterális marketing együttműködések és a multilaterális Kárpát-medencei marketing-együttműködést is.

6. MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK

A támogatási programokkal az Európai Unió célja Szerbiában az integrációs folyamat felgyorsítása annak érdekében, hogy az ország minél előbb az unió teljes jogú tagjává váljon. 2008-tól folyamatosan nyíltak meg uniós támogatási források, amelyeket elsősorban az állami struktúrák, az önkormányzatok, állami és önkormányzati alapítású intézmények és kisebb mértékben civil szervezetek használtak fel (Ricz, 2018).

Az Európai Unió által megnyitott támogatási programok közül a határon átívelő programok voltak először elérhetőek, amelyekre a 2000. évi szerbiai rendszerváltás után lehetett pályázni. Az Európai Unió a 2003-as programozási évben nyújtott először lehetőséget a Vajdaság számára, hogy a Phare CBC (Cross Border Cooperation) program keretében fejlesztési forrásokat hívjon le szomszédsági programok keretében. Majd pedig 2006-tól az Interreg programok segítségével további felzárkóztató támogatásokhoz jutottak a tartomány önkormányzatai, intézményei és civil szervezetei a Magyarországgal és Romániával közösen kiírt pályázatokon (Ricz, 2012).

Ezt követte 2007–2013 között az Európai Unió IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) alapja, amely ugyancsak a csatlakozási folyamatban részt vevő országok felzárkóztatását segíti elő. Szerbia szempontjából ennek az alapnak az egyik prioritása az intézményépítés mellett a határon átnyúló programok támogatása volt a 2007–2013 és a 2014–2020 közötti költségvetési periódusban (Ricz, 2018).

A határ menti pályázatokkal összefüggésben szükséges kiemelni, hogy a határ menti szerep a Vajdaság községeinek hozzávetőlegesen 40 százalékánál közvetlenül megjelenik, ezért ezeknek a pályázatoknak az alprioritásai a Vajdaság infrastruktúrájának fejlesztését, a vízgazdálkodási tevékenységeket, a kultúra, az oktatás, a turizmus fejlődését jelentős mértékben elősegítették és elősegítik. Az új turisztikai vonzerők ugyanis tőkebefektetéseket vonzhatnak a térségbe, új vállalkozások kialakítását támogathatják, új munkahelyeket hozhatnak létre, ami elősegíti a helyi lakosság életminőségének a növekedését (Ricz, 2018).

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy több esetben magyar–magyar kapcsolatról beszélhetünk, tehát a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű emberek közötti együttműködésről, ami ugyancsak a határ menti programok indukálója lehet. A projektek sok esetben összefogást eredményeztek, amelyeket kihasználva további fejlesztési források hívhatók le, és segítik a szervezetek kitörését a periférikus helyzetből. Kialakult továbbá egy tapasztalattal rendelkező szakmai réteg, amely a későbbiekben is végre tudja hajtani a jelentkező projektfeladatokat. A projektek sikeres végrehajtása pedig ugyancsak megmutatja, hogy melyek az életképes közösségek és a jó projektötletek, amelyeket később tovább lehet fejleszteni (Ricz, 2012, 2016).

A 2014–2020. közötti Európai Uniós költségvetési ciklusban egy másik rendelkezésre álló forrás Szerbiában is a Duna Transznacionális Program. A Duna Nemzetközi Programja az Európai Területi Együttműködés (ETC)³ finanszírozási eszköze, amely elősegíti a Duna régió gazdasági, társadalmi és területi kohézióját. E program keretében Szerbiát is érintően három projekt valósult meg az érintett időszakban: az egyik egy kulturális témaút kialakításával közös márka létrehozására

³ Az ETC az Európai Unió kohéziós politikájának egyik célja, amely keretet biztosít az egyes tagállamok nemzeti, regionális és helyi szereplői közötti együttes fellépések végrehajtásához (Danube Transnational Programme)

irányul a Duna menti települések közötti transznacionális kulturális kapcsolatok előmozdításával. A másik projekt célja a Római Császárok Duna útjának kialakítása, turisztikai termék formálása. A harmadik projekt az ökoturizmus fejlesztését célozza az Eurovelo kerékpárút-hálózat mentén a Duna régióban (Danube Transnational Programme 2014–2020).

Az IPA pályázatok esetében a pályázók 85 százalékos Európai Unió támogatást kaptak és 15 százalékos önrészt kellett teljesíteni, azonban a magyarországi partnereknek 10 százalékot a magyar kormány támogatásként adott. Tehát valójában 5 százalékot kellett önerőből biztosítani a magyarországi pályázóknak. Szerbiában nem volt állami társfinanszírozás, itt a pályázók az önrészt vagy saját eszközökből, vagy pedig banki kölcsönökből biztosították (pl. a Vajdasági Turisztikai Hivatal). A Duna Nemzetközi Program pályázói szintén 85 százalékos támogatást kaphattak és 15 százalékos önerőt kellett hozzá biztosítani.

Összegyűjtve és rendszerezve a 2014–2020. évi támogatási ciklusban eddig sikeresen megvalósított jó Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai együttműködési példákat (Európai Unió IPA alapja és a Duna Nemzetközi Programja) látható, hogy a turisztikai termékfejlesztések széles lehetősége állt a két ország előtt. A mellékletben (*10.1. melléklet*) található projektlista elemzésével az olvasható ki, hogy a határ menti turisztikai projektek nagy része a kulturális és a természeti értékek hasznosítására egyaránt törekedett. A projektek az értékek komplex hasznosítását valósították meg, a fejlesztések nagyjából kiterjedtebb, összetettebb térségi turisztikai hatást gyakoroltak a projektek megvalósítási területére.

Az is elmondható, hogy a támogatási programok segítségével tervezett tevékenységek illeszkednek a nemzetközi trendekhez, hiszen napjainkban növekszik az igény a kevésbé ismert céltérületek iránt, ahol nincsen tömeg, és amelyek biztonságosak. A turisták olyan élményeket keresnek, amelyeknek személyiségformáló hatásuk van és ebben a folyamatban a kulturális utak jelentősége emelhető ki. A környezettudatosság és a fenntarthatóság szemléletének felértékelődésével továbbra is előtérbe kerül az öko, és a természeti turizmus, és ezek a turizmusformák egyaránt fontos szerepet töltenek be a helyi kulturális és a természeti értékek megismerésében. Ugyancsak az egészségtudatosság fokozódásával az aktív üdülések, valamint a gyógy- és a termálfürdők, a „wellness” termékek töretlen népszerűsége jellemző (OECD, 2020a).

A turisztikai projektek által megvalósított termékfejlesztés a legtöbb esetben egyedi, sajátos vonzerőkre épített turisztikai termékek kialakítását foglalta magában (Poon, 1993). A Vajdaságban a turisztikai vonzerő-fejlesztés többnyire egyirányú volt, a település/térség hagyományos értékeire épülő fejlesztéseket valósított meg. Általában nem valósultak meg olyan fejlesztések, amelyek a helyi tradícióhoz közvetlenül nem kapcsolódnak, attól merőben eltérnek.

Az elmúlt hét éves Európai Unió támogatási ciklusban megvalósított határ menti turisztikai projektek 52 százaléka (17 db) kulturális területen, 21 százaléka (7 db) természeti és ökoturisztikai, 12 százaléka (4 db) a helyi termékek és a gasztronómia, 9 százaléka (3 db) egészségturisztikai témakörben, 6 százaléka (2 db) aktív turisztikai témakörben valósított meg fejlesztéseket a Magyarország és Szerbia közötti határ menti támogatási program keretében (Interreg IPA CBC, Danube Transnational Programme 2014–2020).

Néhány kivételtől eltekintve a projektek megvalósítása leginkább azokat a településeket érintette, ahol egyébként is rendelkezésre állnak a vendégfogadási feltételek és ahol folytatnak turisztikai tevékenységet. Ezért a vizsgált határ menti projektek is már egy meglévő turisztikai infrastruktúrára tudtak épülni. A projektekben leginkább érintett települések: *Szabadka, Magyarkanizsa, Zenta, Zombor, Újvidék, Óbecse, Nagyikinda, Topolya, Törökbecse, Ürög, Karlóca, Kúla* (Interreg IPA CBC, Danube Transnational Programme 2014–2020).

Ahhoz, hogy lássuk ezeknek a településeknek a turisztikai teljesítményét a 2014–2020 közötti Európai Unió támogatási ciklusban, elsőként megvizsgáltuk a településeken realizált vendégszámok és vendégéjszaka számok változását 2014–2018 között. Ebben a támogatási ciklusban ez volt az az időintervallum, amelyről a Szerb Statisztikai Hivatal adatokkal rendelkezett (<https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/ugostiteljstvo-i-turizam/turizam/>). (10.2-3. melléklet)

A statisztikai adatsorok szerint a *Vajdaságban 2014 és 2018 között 44,9 százalékkal növekedtek a vendégszámok (371 490 főről 538 472 főre)*. A települési szintű változások is nagyrészt követték ezt a növekedési ütemet: Újvidéken 50 százalékkal, Nagyikindán 43 százalékkal, Karlócán 46 százalékkal, Apatinban 53 százalékkal nőttek a vendégszámok. Voltak olyan települések, amelyek esetében a vajdasági átlagos növekedési értéktől nagyobb mértékű növekedés volt nyomon követhető: pl. Zentán (157 százalék), Topolyán (118 százalék), Ürögön (101 százalék), Zomborban (73 százalék), Törökbecsén (62 százalék). Míg voltak olyan települések, amelyek ettől a növekedési ütemtől kisebb mértékű növekedést realizáltak, mint pl. Szabadka (17 százalék), Magyarkanizsa (6 százalék), Torontálszécsány (25 százalék). Összességében megállapítható, hogy *a projektek által érintett települések többségében növekvő vendégszám volt jellemző a vizsgált időszakban*. Egyedül Törökkanizsán (-65 százalék) és Kúlán (-23 százalék) csökkentek a vendégszámok.

Az is látható, hogy a vendégek többsége belföldi turista volt, azonban a belföldi és a külföldi turisták aránya közötti különbség csökkenést mutatott 2014 és 2018. között a Vajdaságban általában és települési szinteken is. A Vajdaságban 45 százalékról 48 százalékra növekedett a külföldi turisták aránya, a belföldi turisták aránya pedig 55 százalékról 52 százalékra csökkent a vizsgált időszakban (lásd 5. ábra). A projektek által érintett települések között egyedül Újvidéken volt nagyobb a külföldi turisták aránya (65-66 százalék), mint a belföldi turisták aránya (34-35 százalék).

A belföldi vendégek részesedése a teljes vendégszámból körülbelül a Vajdaságra jellemző tendenciát követte *települési szinteken is: a belföldi vendégek aránya települési szinteken is 34 százaléktól 100 százalékig változott 2014–2018 között*. Újvidéken volt a legkisebb a belföldi turisták aránya (34-35 százalék), a legtöbb településen azonban 50 százalék feletti volt ez az arány.

A projektek által érintett településeken nagymértékben nőtt a *belföldi turisták száma* Zentán (+296 százalék), Topolyán (+98 százalék), Ürögön (+97 százalék). 50 százalék feletti növekedés tapasztalható Torontálszécsányban (+70 százalék), Zomborban (63 százalék), Törökbecsén (63 százalék), Karlócán (61 százalék), Apatinban (55 százalék). Kis mértékű növekedés történt Szabadka belföldi vendégérkezéseiben (+9 százalék). A projektek által érintett többi településen (pl. Újvidék, Apatinban) a belföldi vendégérkezések növekedése 40–50 százalék között változott. Enyhe csökkenés mutatkozott a belföldi turisták érkezésében Magyarkanizsán (-1,6 százalék) és Törökkanizsán (-1 százalék) és jelentősebb csökkenés következett be Kúlán (-29 százalék).

A vendégéjszaka számok is növekedtek a Vajdaságban (+41,2 százalék) a vizsgált időszakban (929 604 éjszakáról 1 314 968 éjszakára) és ezzel párhuzamosan a projektek által érintett települések többségében is tapasztalható vendégéjszaka szám növekedés: Zentán (+189 százalék) és Topolyán (+130 százalék) a vendégszámok kiemelkedő növekedéséhez hasonlóan a vendégéjszaka számok jelentős növekedése is nyomon követhető. Újvidéken (+58 százalék), Zomborban (+74 százalék), Ürögön (+81 százalék), Apatinban (+22 százalék), Kúlán (+36 százalék), Nagyikindán (+49 százalék), Szabadkán (+10 százalék), Törökbecsén (+20 százalék), Torontálszécsányban (+14 százalék) ugyancsak növekedés mutatkozott a vendégéjszaka számokban. Ezzel szemben öt településen csökkentek a vendégéjszaka számok: Torontálszécsányban (-42 százalék), Törökkanizsán (-42 százalék), Karlócán (-10 százalék), Magyarkanizsán (-9 százalék).

Kis eltérésekkel a Vajdaságban a *belföldi vendégéjszakák aránya* 57-59 százalék, a külföldi vendégéjszakák aránya pedig 40-42 százalék volt 2014–2018 között (*lásd 7. ábra*). A projektek által érintett településeken a teljes vendégéjszakán belül a belföldi vendégéjszakák aránya a belföldi vendégszámok arányához hasonlóan 33–100 százalék között változott. A legkevesebb belföldi vendégéjszakát Újvidéken realizálták, amely a teljes vendégéjszaka 33-34 százalékát jelentette a vizsgált időszakban. Itt tehát kevesebb belföldi vendégéjszaka mutatható ki, mint a vajdasági átlag (58 százalék). A projektek által érintett települések többségében azonban 50 százalék feletti belföldi vendégéjszaka részesedés volt kimutatható 2014–2018 között.

Az összes vendégéjszakából tehát nagyobb a belföldi turisták által eltöltött éjszakák részesedése (59 százalék), mint a belföldi vendégek számának részesedése az összes vendégszámból (52 százalék), ami a *belföldi turisták átlagos tartózkodási idejének növekedésére* enged következtetni a külföldi turistákkal szemben a vizsgált időszakban. A belföldi és a külföldi turisták átlagos tartózkodási idejét vizsgálva az látható, hogy a külföldi turisták átlagos tartózkodási ideje stagnált (2,2 napról 2,1 napra változott), a belföldi turisták átlagos tartózkodási ideje pedig 1,5 napról 2,7 napra növekedett.

A projektek által érintett *településeken* is elvégezve a vizsgálatokat elmondható, hogy *növekedés látható a belföldi vendégéjszaka számokban* Újvidéken (+61 százalék), Zomborban (+62 százalék), Ürögön (+82 százalék), Nagyikindán (+73 százalék), Törökbecsén (+47 százalék), Apatinban (+20 százalék), Kúlán (+22 százalék), Torontálszécsányban (+14 százalék), Szabadkán (+5 százalék). A belföldi vendégszámok kiemelkedő növekedéséhez hasonlóan a belföldi vendégéjszaka számok jelentős növekedése is nyomon követhető Zentán (+554 százalék) és Topolyán (+115 százalék). Ezzel szemben öt település esetében volt jellemző jelentősebb mértékű belföldi vendégéjszaka szám csökkenés: Törökkanizsán (-42 százalék), Karlócán (-17 százalék), Magyarakanizsán (-2,3 százalék).

Ezek az eredmények azt jelzik, hogy a vendégforgalomban összességében növekedés tapasztalható 2014–2018 között, ami azt támasztja alá, hogy mind a termékfejlesztés, mind a marketingkommunikáció tekintetében előrelépés történt a Vajdaságban. Ezeknek a marketingeszközöknek köszönhetően a települések többsége láthatóan vonzóbbá vált mind a belföldi, mind a külföldi turisták számára. Az is megállapítható, hogy a külföldi turisták érdeklődése a térség iránt nagyobb arányban növekedett, mint a belföldi turisták érdeklődése mind a Vajdaság, mind a projektek által érintett települések iránt. A szakmai interjúk szerint is minden valószínűség szerint a határ menti projektek által létrehozott eredmények (konkrét turisztikai termékek létrehozásával, imázs formálással, szakmai együttműködések kiépítésével) hozzájárultak a vendégforgalom növekedéséhez.

7. A MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA KÖZÖTTI HATÁR MENTI TURISZTIKAI PROJEKTEK MEGVALÓSÍTÁSI TAPASZTALATAI ÉS HATÁSUK A VAJDASÁG TURISZTIKAI FEJLŐDÉSÉRE

Az Interreg IPA CBC határ menti projektek közül (32 projekt) kiválasztottunk 10 projektet, amelyet részletesebben is elemeztünk. Különösen a *projektek által kiváltott és a térségre gyakorolt hatásokat* szeretnénk volna feltárni. A projektek kiválasztása aszerint történt, hogy a témák között lehetőleg minden turisztikai termékforma képviselve legyen (így a kulturális, a természeti, az öko, a gasztronómiai, az aktív és az egészségturizmus), illetve a projektek több városra és térségre kiterjedően *komplex hatást* fejtsenek ki. Az így kiválasztott projektek a következők voltak.

A kulturális turizmus termékcsoportban

- *CultStream – A víz új kultúrája (CULTSTREAM)*. Főkezdvezményezett: Porta Novum Nonprofit Kft.; 1. kedvezményezett: Magyarokanizsa Önkormányzata. 2. kedvezményezett: a zentai Thurzó Lajos Művelődési–Oktatási Központ.
- *Színes együttműködés (COLOURCOOP)*. Főkezdvezményezett: DKMT Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégiós Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Közhasznú Kft. 1. kedvezményezett: Tartományi Regionális Fejlesztési, Régióközi Együttműködési és Helyi Önkormányzati Titkárság. 2. kedvezményezett: Egy-Másért Ifjúsági és Közösségfejlesztő Egyesület. 3. kedvezményezett: Szabadka Város. 4. kedvezményezett: Újvidék város.
- *Együtt a közös jövőért, közös kulturális örökségünkért (COMMONHERITAGE)*. Főkezdvezményezett: Türr István Múzeum. 1. kedvezményezett: Községközi Műemlékvédelmi Intézet Szabadka. 2. kedvezményezett: Szabadkai Városi Múzeum.
- *A természeti és a kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén (IDENTIS)*. Főkezdvezményezett: Vajdasági Turisztikai Hivatal. 1. kedvezményezett: Csongrád Megyei Önkormányzat.

A helyi termék és a gasztronómiai turizmus termékcsoportban

- *Dunai Borút turisztikai és kulturális márka létrehozása és pozicionálása a határ menti térségben (DANUBE WINE ROUTE)*. Főkezdvezményezett: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat. 1. kedvezményezett: Vajdasági Tartományi Titkárság. 2. kedvezményezett: Sremski Karlovci Önkormányzata. 3. kedvezményezett: „Alma Mons” Egyesület. 4. kedvezményezett: Duna Borrégió Borút Egyesület.
- *Mestermunka turizmus: helyi értékek határon átnyúló nézőpontban (CRAMANTOUR)*. Főkezdvezményezett: Halasi Csipke Közalapítvány. 1. kedvezményezett: Matija Gubec Művelődési Egyesület Tavankút. 2. kedvezményezett: Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület.

A természeti és ökoturizmus termékcsoportban

- *Ökoturizmus és környezetvédelem – Egy hajóban evezünk (TISATUR)*. Főkezdvezményezett: Magyarokanizsa község. 1. kedvezményezett: Algyő Nagyközség Önkormányzata.

Az egészségturizmus termékcsoportban

- *Egészségturizmus – jó turizmus. Gyógyászati- és egészségturizmus közös fejlesztése a határ menti régióban (HEALTH-TOUR)*. Főkezdvezményezett: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat. 1. kedvezményezett: Tartományi Regionális Fejlesztési, Régióközi Együttműködési és Helyi Önkormányzati Titkárság.

Az aktív turizmus termékcsoportban

- *A víziturizmus fejlesztése a Magyarországot és Szerbiát összekötő vízi útvonalakon (WATERTOUR)*. Főkedvezményezett: Szegedi Tudományegyetem. 1. kedvezményezett: Újvidéki Egyetem, Természettudományi és Matematikai Egyetemi Kar. 2. kedvezményezett: Újvidéki Egyetem, Sport és Testnevelési Kar. 3. kedvezményezett: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka.
- *Baja-Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése tematikus zöld-utak és turisztikai csomagokon keresztül (BAJA-SOMBOR GREENWAYS)*. Főkedvezményezett: Baja Város Önkormányzata. 1. kedvezményezett: Zombor Város Önkormányzata. 2. kedvezményezett: Bajai Turisztikai Nonprofit Kft.

7.1. A projektek célja és a termékfejlesztések fókuszja

A szakmai interjúk alapján a projektek megvalósítási tapasztalataival és a térségre gyakorolt hatásaival kapcsolatban a következőket emelhetjük ki.

A projektek közvetlen célja az volt, hogy a partnerek megismerjék egymás munkáját és erősödjenek a szakmai együttműködések a térségben a kölcsönös tudásátadás révén. Az együttműködő szervezetek, szereplők lehetőséget kapjanak arra, hogy a kultúrát és a természeti értékeket gazdagítsák a határtérségben.

A projektek arra irányultak továbbá, hogy *feltárják a szerb és magyar közös természeti és kulturális örökséget*, a hagyományokat és a közös folyóknak, a Dunának, illetve annak mellékfolyójának, a Tiszának a vízgyűjtőjéhez tartozó területek természeti és társadalmi értékeit, a határtérségben élők megismerjék egymás kultúráját, természeti értékeit és kellő információval rendelkezzenek arról, hogy mi zajlik a határ túloldalán.

A projektek a *kulturális és a természeti kínálatnak a bővítését* is megcélolták, illetve, hogy egyáltalán felhívják a figyelmet arra, hogy ezek az értékek léteznek és új fókuszról még vonzóbbá lehet őket tenni. A Vajdaságban vannak olyan témakörök (pl. szecesszió), amelyek turisztikai termék formában már fel vannak dolgozva és elő vannak készítve a turizmus számára. Amit a jelenlegi projektek hozzá tudtak tenni a már meglévő termékekhez az az, hogy új szegmenseket fedeztek fel és új értékekre hívták fel a figyelmet.

A résztvevők olyan *turisztikai fejlesztéseket* kívántak megvalósítani, amelyek a két ország népeit, kultúráját összekapcsoló településekre, mint komplex turisztikai desztinációkra építettek. A komplexitást a kulturális, a természeti, az egészségturisztikai vonzerők kapcsolódása és egymásra épülése jelentette. Több esetben olyan programokat valósítottak meg, amelyekkel lehetővé vált a két ország szakembereinek és látogatóinak találkozása, ismerkedése, kapcsolódása.

A projektek többsége esetében a *közvetett cél* a szülőföld megtartó erejének, vonzerejének növelése volt az idelátogatók számára. Ennek ellenére a projektek kevés esetben határozták meg célként és eredményindikátorként a vendégszámok növekedését. Mindössze egy projekt (*A természeti és a kulturális turizmus integrált fejlesztése* című) határozta meg közvetlen célként azt, hogy növekedjen a határ menti térség kulturális örökségének, látnivalóinak látogatottsága, a vendégéjszakák száma és ezáltal növekedjenek a turisztikai bevételek.

A vizsgált projektek többségének eredményindikátorai elsősorban az *imázsépítést* szolgálták és annak bemutatására irányultak, hogy ez a régió mennyire gazdag mind természeti, mind kulturális értékekben. Ugyanakkor a kínált szolgáltatások körének bővülésétől a turisták tartózkodási idejének a növekedését várták.

A programok a különböző turisztikai formák népszerűsítésével, az érintett települések turisztikai potenciáljának erősítésével és gyakorlati eredményeivel alapvetően hozzájárultak a turizmus térségintegráló hatásának az erősítéséhez, a Dél-Alföld és a Vajdaság geostratégiai pozíciójának megszilárdításához, végső soron Szerbia teljes jogú EU-intergrációjának előkészítéséhez.

A vizsgált projektek *konkrét termékfejlesztései* között kiemelhetjük az alábbiakat.

A CultStream – A víz új kultúrája című projekt megvalósítása során már meglévő, nagy hagyományokkal rendelkező kulturális rendezvények (Kanizsai Írótábor, Zentai Művésztelep, a zentai Énekelt Versek Fesztiválja, a zEtna Irodalmi Fesztiválja, Tiszavirág Fesztivál) egyetlen közös tematika mentén (A víz új kultúrája) kerültek összekapcsolásra és kiegészítésre új, innovatív rendezvényekkel (Tolnai Laboratórium, Kanizsai Filmnap, szegedi Tiszavirág Fesztivál).

A színes együttműködés elnevezésű projekt keretében Mórahalom és Palić új szerb és magyar kulturális központokat létesített, Újvidék pedig kiállításoknak, kulturális programoknak és kreatív workshopoknak adott helyet. A különböző népcsoportok tagjai ezeken a rendezvényeken keresztül betekintést nyerhettek egymás kulturális értékeibe, hagyományaiiba, megismerhették egymás művészeit és művészi eredményeit. A projekt keretében ezen felül átfogó kulturális stratégiát dolgoztak ki a teljes magyar–szerb határtérség számára, illetve internetes információs és hírközpontot indítottak magyar és szerb nyelven. Ez a projekt azon kevesek közé tartozik, ahol a turisztikai termékfejlesztés keretében infrastruktúrafejlesztés is történt.

Együtt a közös jövőért, közös kulturális örökségünkért című program keretében a bajai Türr István Múzeum és a Szabadkai Városi Múzeum hét szakrális oltárképet restaurált közösen, így a korábban már restaurált képekkel együtt egy vándorkiállítást hoztak létre, amely nem csak Szabadkán és Baján látható, hanem Budapesten is bemutatták. A térségben tanuló gyermekek számára múzeumpedagógiai foglalkozásokat valósítottak meg, illetve a szélesebb közönség számára restaurálási bemutatókat szerveztek. A Szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézettel közösen hat kulturális témautat alakítottak ki, harminc Szabadka és Baja környéki műemlékvédelmi épület bekapcsolásával.

A természeti és kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén című projektben turisztikai értéktárat hoztak létre Csongrád megye és a Tisza által érintett 11 Tisza menti községre kiterjedően. Öt turisztikai termékforma meghatározásával és azok keretében (falusi turizmus, wellness és spa, aktív és ökoturizmus, kulturális turizmus, ipari örökség bemutatása) tematikus utakat és turisztikai termékcsomagokat alakítottak ki, amelyekről reklámfilmeket készítettek el. A térség turisztikai fejlesztésére, a turisztikai termékek hasznosítására stratégiai fejlesztési dokumentumot dolgoztak ki és ezen kívül mobil applikációkat, valamint egy többnyelvű internetes portált hoztak létre.

A Dunai Borút turisztikai és kulturális márka létrehozása és pozicionálása a határ menti térségben című projekt keretében a Dunai borút kialakítására került sor a Hajós-Bajai, Kunsági, Szabadkai és a Szerémségi borvidéken közel 50 borászat bekapcsolásával, együttműködésének kiépítésével. A projekt különlegessége volt a szerb partnerek által fejlesztett „borhajó” a Duna magyarországi és szerbiai szakaszán. Szintén a projekt részét képezte a Bács-Kiskun megyei Bormustra, amely a térség legjobb borait kívánta bemutatni exkluzív körülmények között. A projekt célja volt még a borturizmust erősítő borrhégiós közösségi márka építése, minősítési-védjegyrendszer kialakítása.

A Mestermunka turizmus: helyi értékek határon átnyúló nézőpontban elnevezésű projekt célja volt, hogy a résztvevő partnerek (szabadkai csipkekészítők, tavankuti szalmakép készítőik és a halasi csipkevarrók) megismerjék egymás munkásságát, kézműves termékeik készítésének technikáját. A

három helyszínen (Szabadkán, Tavankúton és Kiskunhalason) rendezett kiállítás, szeminárium és workshop a közönség részére is biztosította a részvételt.

Az Ökoturizmus és környezetvédelem – Egy hajóban evezünk című projektben Algyőn és Magyarakanizsán is megvalósítottak egy-egy ifjúsági tábort, amelynek középpontjában a vízi turizmus és a környezet védelme állt. Ezen kívül, mint közösségi esemény megrendezésre került két környezetvédelmi tematikájú konferencia és létrehoztak egy honlapot, amely az Algyő és Magyarakanizsa közötti tiszai és egyéb túraútvonalakat, turisztikai eseményeket volt hivatott megjeleníteni.

Az Egészségturizmus – jó turizmus. Gyógyászati- és egészségturizmus közös fejlesztése a határmenti régióban című projekt abból indult ki, hogy mind a Vajdaság, mind pedig Bács-Kiskun megye jó egészségturisztikai adottságokkal rendelkezik, azonban ezek az adottságok még nincsenek megfelelően kihasználva. A projekt célul tűzte az egészségügy és az orvosi turizmus számára integrált marketingstratégia és cselekvési terv elkészítését a magyar–szerb határ menti régió részére, tudásátadó workshopok és egészségturisztikai konferencia szervezését, imázsfilmek, kiadványok és honlap elkészítését. A projekt hozzájárult ahhoz is, hogy Bács-Kiskun megye turisztikai zászlóshajójának az egészségturizmust jelölje ki.

A vízi turizmus fejlesztése a Magyarországot és Szerbiát összekötő Tisza dél-alföldi és vajdasági szakaszán című projekt megvalósítása során a projektgazda Szegedi Tudományegyetem és a projektben partnerséget vállaló Újvidéki Egyetem több kar bevonásával komplex vízitúra programokat dolgozott ki a Dél-Alföld és a Vajdaság víziturisztikai lehetőségeinek hatékonyabb kihasználása érdekében. Tekintettel arra, hogy mindkét egyetem egyaránt folytat turisztikai, illetve sportszakos képzést, ahol az elméleti és a gyakorlati képzés, illetve a vízitúrázás/-táborozás is a curriculum fontos elemét képezi, ettől az együttműködéstől a tudástranszfer kapcsolatoknak az erősödését, illetve a térség természetes vízi útjai természeti és társadalmi értékeinek a feltárását várták. A projekt keretében vízitúra-alkalmazást, turisztikai kiadványokat, vízi turisztikai honlapot és turisztikai stratégiát készítettek el.

A Baja–Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése tematikus zöld-utak és turisztikai csomagokon keresztül elnevezésű projektben résztvevő szakmai szervezetek azonosították a térség látnivalóit, kidolgozták az azokat összekötő tematikus útvonalakat. Aktív turisztikai szolgáltató pontokat létesítettek (Baján egy multifunkcionális vízi turisztikai és kerékpáros pihenő pontot, Zomborban pedig két kerékpáros szerviz pontot és kajak központot). Egy olyan turisztikai applikációt készítettek el, amely a kerékpáros utak, a tanösvények, a vízi turisztikai utak és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásokat gyűjtötte össze. A projekt a fogyatékkal élő emberek számára is tartalmazott szolgáltatás elemeket (pl. tandem kerékpározás, para sportesemények), valamint elérhető létesítményeket és infrastruktúrafejlesztést (ezek közül legfontosabb a Baja Sugovica szabad strand akadálymentes fejlesztése).

7.2. A határ menti és a partnerek közötti együttműködés

A szakmai vezetők elmondása szerint a *határ menti együttműködés* több szempontból is nehezebb, mint a saját országban található szervezetekkel való együttműködés. A saját országban található szervezetekkel való együttműködést nagymértékben megkönnyíti a közös terep- és emberismeret, valamint a közös jogszabályozás. A határ másik oldalán működő szervezetekkel való együttműködés esetében azonban sok esetben különböznek a törvényi rendelkezések, a betartandó határidők vagy éppen a pénzügyi szabályozás. Ezek a speciális körülmények több tárgyalást és

egyeztetést igényelnek. Ilyen esetben a partnerek elsősorban a saját tapasztalatukra és kapcsolatrendszerükre számíthatnak a szabályos lebonyolításban.

A közlekedés, a határ átlépése is nehézséget okozott a két ország közötti együttműködésében. Magyarországon az egyik helyszínről a másikra többé-kevésbé időben el lehet jutni. A déli határ azonban mindig is nehezen volt átjárható különböző okokból. Jelenleg Magyarországról már csak egy menetrend szerinti buszjárat van, ezen kívül csak a szerbiai közlekedési társaságok buszaival lehet utazni. Sokszor bérelni is nehéz buszt. A nehezített közlekedés következtében kiszámíthatatlanná vált az ügyintézés és az együttműködés. Ha viszont át lehet jutni a határon, akkor ugyanolyan, sőt, bizonyos tekintetben még jobb is az együttműködés, mert a fogadókészség sokkal melegebb, barátságosabb. És nem csak a magyarok részéről, hiszen ezeknél a projekteknél fontos volt az is, hogy szerbiai szereplők is részt vegyenek a projektekben.

A tapasztalatok azt mutatták, hogy a *partnerek közötti együttműködés* a kezdetektől jól működött, a legnagyobb nyitottságot és együttműködő készséget tanúsították a projektek egészében. Ehhez az is hozzájárult, hogy az érintettek olyan emberekkel dolgoztak együtt, akikkel hosszabb idő óta jó személyes kapcsolatot ápolnak, akiket régóta ismernek. A partnerek kölcsönösen segítették egymást mind a projekt rendezvényeinek magas színvonalú megvalósításában, mind a pályázathoz kapcsolódó adminisztratív teendők elvégzésében. Ha volt is bármilyen elakadás a projektek során, akkor a partnerek egymást is támogatták. Ugyanakkor az is kiemelhető, hogy a projektek megvalósításában részt vevő szervezetek nagy része olyan pályázatírói csapattal rendelkezik, akik erős szakmai tapasztalattal oldják meg a pályázási folyamat minden egyes lépését. A 10 projekt közül mindössze egy projekt esetében volt tapasztalható, hogy a járványhelyzet miatt a szerb oldalról nehézkes volt a kommunikáció, illetve az adminisztráció akadályokba ütközött a szerb partnereknél.

A határ menti projektek megvalósításában felmerülhettek nyelvi akadályok is (hiszen például egy újvidéki partner nagyon ritkán beszél magyarul), ugyanakkor a vizsgált projektek esetében egyik projektgazda sem említett ilyen típusú nehézséget, illetve ahol előfordulhatott volna, ott az angol nyelv ismerete áthidalta ezt a problémát.

7.3. A projektek hatásai és az elkészített fejlesztési dokumentumok néhány fontosabb következtetése

A *projektek hatásait* különböző formákban *mérték* a projektgazdák:

- egyrészt az online felületek (közösségi média oldal illetve online hírportálok) eléréseiben (pl. A színes együttműködés című projekt esetében),
- illetve a turisztikai szolgáltatók és a rendezvények szervezőinek visszajelzései alapján.
- A kiadványok utánnyomása is mutatószám volt (például a Duna Borút turisztikai térképéből 10.000 példány utánnyomására volt igény mind a résztvevő magyar és szerb borászatoktól).
- A hatások mérését szolgálta az is, amikor a szervezetek új tagokkal bővültek (Dunai Borrégió Borút Egyesület vagy a Vajdasági Turisztikai Hivatal esetében),
- valamint, amikor együtt gondolkodtak a határon átnyúló térség fejlesztésének lehetőségein (például a Hajós–Bajai és a Kunsági borvidék fejlesztése; a vízi turizmus fejlesztése a Tisza dél-alföldi és vajdasági szakaszán; az egészségturizmus fejlesztése Bács-Kiskun megyében és a Vajdaságban témák esetében).
- A szervezetek továbbá törekedtek a projekt megvalósításának ideje alatt az együttes tudás és tapasztalat kamatoztatására.

Összevetve az elmúlt hét éves EU-s támogatási ciklusban a projektek által érintett településeken realizált vendégforgalmat a határ menti projektek által megvalósított beruházások/fejlesztések eredményindikátoraival látható, hogy a projektek – bár nem közvetlenül kimutatható formában – hozzájárultak a települések turisztikai teljesítményének növekedéséhez. Elősegítették ugyanis az imázsépítést és ezáltal a térséget is vonzóbbá tették a turisták számára.

A korábbi vendégforgalmi vizsgálatok is megerősítették, hogy a projektek által érintett települések többségében növekedtek a vendégszámok (átlagosan +40 százalék) és a vendégéjszaka számoknak a vendégszámok növekedésétől nagyobb üteme volt kimutatható. Ennélfogva – bár a külföldi turisták átlagos tartózkodási ideje stagnált – a belföldi turisták átlagos tartózkodási ideje 1,5 napról 2,7 napra növekedett 2014–2018 között.

A projektek céljait és eredményindikátorait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy azok kapcsolódtak az IPA Hu-Srb program stratégiai célkitűzéseikhez. A projektek a fejlődő turisztikai potenciál mellett elősegítették a kapcsolatépítést a határ két oldalán élők között. A pályázati kiírás feltételei közé tartozott ugyanis, hogy a határon innen és túl működő magyar szervezeteknek be kellett vonni szerbiai szervezeteket, partnereket és ugyancsak a szerb projektgazdáknak be kellett vonni magyar szervezeteket. Ezáltal a projektek hatóköre is megnövekedett és nem csak a magyar szervezetekre gyakorolt pozitív hatást, hanem a szerb többségű szervezetekre is. (Ebben a tekintetben kiemelkedik a Vajdasági Turisztikai Hivatal, amelynek célterülete a projektmegvalósítás során a Tisza menti régió volt, ahol minden településnek felkínálták az együttműködést. A megvalósított projekt végén, a további közös munkáról szóló együttműködési nyilatkozatot végül több mint 28 község írta alá, amelyből 20 található a vajdasági oldalon és 8 a magyarországi oldalon. Korábban ez a széles körű együttműködés nem volt jellemző). Másrészt a projektek azért is erősítették a kapcsolatépítést a határ két oldalán működő szervezetek között, mert a megvalósított közösségi események révén közösségépítő szerepük is volt.

A projektek keretében elkészített *fejlesztési dokumentumoknak* is vannak közös metszetei, ezek esetében az alábbi fontosabb megállapításokat emelhetjük ki.

A fejlesztési dokumentumok hangsúlyozták, hogy kiemelten fontos a Dél-Alföld és a Vajdaság településeinek összehangolt fejlesztése, amely magába foglalja a települések egyedi adottságainak kiemelését, valamint a turisztikai célcsoportok egyértelmű meghatározását. Úgy látták a projektekben részt vevő szakemberek, hogy több település párhuzamos fejlesztésekkel ugyanazon célcsoportot igyekszik magához vonzani (pl. párhuzamosan zajló fürdőfejlesztések), amellyel azonban egymástól vonják el a célcsoporti kört, ezzel térségi bevételkiesést és versenyhátrányt okozva. Ugyanakkor kétségtelenül vannak olyan turisztikai formák (pl. öko, vízi túrák, borutak stb.), amelyek esetében a párhuzamos fejlesztések – elsősorban az infrastruktúra vonatkozásában – elengedhetetlenek.

A célcsoportok egyre inkább igénylik az egyénre, a speciális igényekre szabott, egyedi terméktulajdonságú csomagba rendezhető szolgáltatások kialakítását. Az unikális és innovatív termékfejlesztés meghatározó szerepet játszik a jövőben a versenyképesség növelésében, a desztináció melletti döntésben, illetve ideérkezéskor az átlagos tartózkodási idő növelésében.

A dokumentumok hangsúlyozták az egyedi, elszigetelt fejlesztések helyett az egymást kiegészítő komplementer turisztikai termékek, komplex turisztikai termékcsomagok kialakítását. Ezzel összefüggésben a tematikus utak tervezésénél javaslatként fogalmazódott meg, hogy az útvonalak megállóiban tematikus programokat, rekreációs lehetőséget szükséges nyújtani. Az aktív turisztikai témájú utak esetében javasolható kulturális, történelmi, és gasztronómiai élményeket is beépíteni a programba.

A fejlesztési dokumentumok kiemelték a helyi lakosságnak és a turisztikai képzésben részt vevő tanulónak is a fokozottabb bevonását a turizmusba, amit további rendezvényekkel és kedvezményekkel lehetne ösztönözni.

Az infrastrukturális fejlesztések mellett fontos a térségre vonatkozó összehangolt marketingkommunikáció, az egységes turisztikai arculat megteremtése. Ez magába foglalja, hogy a települési honlapokon egységes arculattal jelenjenek meg a helyi értékek és szolgáltatások. Kiemelten szükséges a komplex turisztikai csomagok népszerűsítése online applikációval, illetve nyomtatott kiadványokkal egyaránt. A szolgáltatások tervezésénél is egyre nagyobb szükség van az infokommunikációs, okos eszközök és alkalmazások kifejlesztésére.

A dokumentumok kitértek a térség külső kapcsolatainak bővítésén túl a belső turisztikai célú együttműködések, a fejlesztésekről való közös gondolkodásnak a fontosságára (workshopok, műhelymunkák, rendezvények, konferenciák, study-tourok szervezésével), amelyekhez jelen projekt megvalósítások is hozzájárulnak. A két országbeli szakemberek közös munkájával és együtt gondolkodásával megnyílhatnak a lehetőségek akár közvetlen EU-s források felé is, ahol a nemzetközi partnerségnek, a konzorciumi projekteknek fontos szerepük van.

7.4. A járványhelyzet hatása a projektek megvalósulására és a térség turizmusára

A *COVID-19 okozta pandémia* Szerbiában a turizmust, a közlekedést és a logisztikát érintette a legsúlyosabban. A járványhelyzet első periódusában (március közepétől május 8-ig) az összes határátkelőhelyet (légi, szárazföldi vagy folyó) lezárták az utazók előtt. Ennek következtében a turisztikai ágazatot érintő kár március és április első fele között 2,7 millió eurót tett ki. A COVID-19 járvány a becslések alapján a KKV-k mintegy 85 százalékát érintette negatívan (2020. októberi adatok szerint) és a becslések szerint a turizmusban keletkező veszteségek 2020-ra legfeljebb 1 milliárd eurót tesznek ki. Szerbia kormánya 160 000 belföldi üdülési utalványt vezetett be annak érdekében, hogy ellensúlyozza a külföldi turisták elmaradásából adódó veszteségeket, valamint a Beruházási és Fejlesztési Alapon keresztül hitelfelvételi lehetőséget biztosított a turisztikai vállalkozások likviditása és forgótőkájük javítása érdekében. Emellett a munkaadók foglalkoztatást célzó támogatásokat, valamint adó- és járulékfizetési könnyítéseket vehettek igénybe (OECD, 2020b).

A turizmus a koronavírust követően május 4-től élénkülhetett meg újra az országban, ekkortól nyithattak ki az éttermek és a kávézók, lehetőség szerint oly módon, hogy a vendégek a kerthelységeken foglaltak helyet, biztonságos távolságot fenntartva egymástól. A helyközi közlekedés és a vasúti személyszállítás május 8-án indulhatott újra, valamint a bevásárlóközpontok is ezen a napon nyithatták meg kapuikat. Május 18-án újraindult a kereskedelmi légi utasforgalom Szerbiában. A Nikola Tesla Nemzetközi Repülőtérrel először a WizzAir indított járatot, május 21-től pedig már az Air Serbia gépei is közlekedtek. Május 25-től Szerbia és Magyarország állampolgárai szabadon áthaladhattak a határon (PCR-vizsgálatok és a kötelező 14 napos karantén nélkül). Szerbia ugyancsak megállapodást kötött a határok szabad átlépéséről Bosznia és Hercegovinával és Bulgáriával is, valamint Észak-Macedónia határát június végéig meg lehetett nyitni (Korlátozások és azok tervezett feloldási üteme, Szerbia. 2020. május 26.).

A kutatás idején a statisztikákban még nem állt rendelkezésre adatsor a járványhelyzet által befolyásolt vendégforgalom változásáról. Jelen kutatásunkban azonban a szakértői interjúk alapján vizsgáltuk a járványhelyzetnek a turizmusra gyakorolt hatását is. A szakemberek tapasztalatai szerint a járványhelyzet következtében a turizmust érintő kiesések elsősorban a szálláshelyek, illetve a vendéglátóhelyek forgalmát érintették a legnagyobb mértékben. A szálláshelyek

kihasználtsága és a vendéglátóipari szolgáltatások igénybevételének csökkenése miatt jelentős bevételről esnek el a szolgáltatók. A rendezvények elmaradása ugyancsak mindkét esetben komoly kiesést hozott és hoz is magával. A külföldről érkező turisták száma lényegesen csökkent ebben az időszakban, ami a határátlépési feltételek szigorításának is köszönhető. Szakértői tapasztalat szerint a tavalyi év adott időszakához képest a 2020-as év első hat hónapjában például Magyarországi önkormányzata közel 60%-os turisztikai adóból származó bevételkiesést tudhatott maga mögött. A Bács-Kiskun megyei turisztikai szolgáltatók körében a járványhelyzet első periódusában végzett kérdőíves kutatásból pedig az derült ki, hogy a szolgáltatók 60 százalékánál 25–75 százalék bevételkiesés jelentkezett.

Az is elmondható, hogy a vonzerők többsége március közepétől június végéig tartott zárva. Ebben az időszakban nem fogadtak látogatókat és elmaradtak a kiemelt rendezvények. A nyitást követően azonban fokozatosan tértek vissza a látogatók. Jellemzően inkább kisebb létszámú csoportok, baráti társaságok, családok érkeznek a térségbe a mai napig. A nagyobb buszos látogató csoportok azonban általában elmaradtak, éppúgy, mint a külföldi csoportok. A vonzerőkben a látogatók létszáma jellemzően 2020 augusztusában tetőzött. Ezzel együtt bekövetkezett egy másik változás is: bár a külföldi turisták száma is csökkent, azonban a belföldi turisták érdeklődése egyre inkább megnövekedett a helyi örökségértékek, a természeti és a kulturális értékek iránt, ezek a vonzerők egyre inkább felértékelődtek a szerbiai látogatók körében.

A járványhelyzet a *projektmegvalósítások nagy részét is befolyásolta* és a projektek által célként kitűzött fenntarthatóságot és a multiplikátorhatást is kedvezőtlenül érintette. A határ menti pályázatoknál ugyanis az volt a brüsszeli hatóság elvárása, hogy a találkozók személyes találkozásokra épüljenek, és ne online valósítsák meg azokat. Ezzel együtt rendezvényeket nem lehetett tartani és a két ország közötti mozgást is korlátozták a biztonsági okokból meghozott állami határozatok. Magyarországon rendkívüli jogrend lépett életbe, Szerbiában pedig veszélyhelyzetet hirdettek. A folyamatban lévő projekt esetében a 2020 márciusától júliusig tartó szigorítás és tiltó rendelkezés nem tette lehetővé, hogy a projektekben meghatározott módon teljesüljenek a kötelező indikátorok.

Ennek következtében annak a szervezetnek például (a CultStream – A víz új kultúrája című projekt gazdája), amely egymásra épülő projekteket valósított meg, az újonnan elnyert projektek tervezett kezdését el kellett halasztani és bizonytalan volt, hogy a vállalatokat milyen mértékben tudják megvalósítani.

A járványhelyzet *A természeti és kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén* című projekt megvalósításában is gondot okozott. A Vajdasági Turisztikai Hivatal március 18-ára tervezte a turisztikai útvonalak bejárását és a programok összehangolását, azonban Szerbiában március 16-án kihírdették a rendkívüli állapotot, ezért erre a bejárásra nem kerülhetett sor a tervezett időpontban. Ezt az eseményt júliusra kellett halasztani és éppen egy nappal azelőtt fejezték be, mielőtt a magyar határt is lezárták volna. A projektgazda elmondása szerint jobb lett volna az eredeti tervek szerint megvalósítani a projektet, azonban ebben az akadályozott helyzetben és csökkentett kapacitásokkal ez nem volt lehetséges.

Egy másik projektben (*Baja–Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése zöld-utak és turisztikai csomagokon keresztül*) a Bajai TDM szervezet által tervezett kerékpáros versenyt nem lehetett megvalósítani a két város között a belépési korlátok miatt, így az csak a magyar szakaszon és magyar résztvevőkkel került megrendezésre. A projekt megvalósítási szakaszát (az építkezésekhez szükséges időintervallumot) a járványhelyzet következtében több mint egy hónappal

meghosszabbították, elkerülve ezzel a projektben vállalt feladatok kivitelezését akadályozó tényezőket.

A *színes együttműködés* című projekt utolsó hónapjait érintette a járványhelyzet meglehetősen negatívan. Az utolsó hónapokban, amikor még sok kulturális rendezvény volt betervezve, akkor következett be a határzár és nem lehetett átmenni a határon sem a közönségnek, sem a művészeknek. Ezért sok előre betervezett és már előre leszervezett kulturális rendezvényt kellett visszamondani a projektpartnereknek. Volt olyan rendezvény, amit többszöri nekifutás után is le kellett mondani. Ezért projekthosszabbítást kértek december 31-ig és bíznak benne, hogy lesz lehetőség azt a néhány elmaradt rendezvényt is lebonyolítani.

Más projektek (például a *Dunai Borút*, a *Healt-Tour*, *Együtt a közös jövőért*, *közös kulturális örökségünkért*) tervét és az elképzeléseit is felülírta a járványhelyzet és a vele együtt járó megváltozott élethelyzet. A Dunai borút esetében például a projekt folytatása volt a tét. Ebben a helyzetben áthidaló megoldásként online marketing kampánnyal helyettesítették a rendezvényeken való megjelenéseket és a nyomtatott kiadványok népszerűsítését. Az online marketing két influenszer bevonásával történt, akiknek az volt feladata, hogy online térben ériék el a célközönséget, akik körében elektronikusan is letölthető volt a kiadvány (A Dunai Borút Borba zárt napfény című kiadvány). A projekt zárórendezvényét is online térben valósították meg. A Healt-Tour projekt keretében megrendezett egészségügyi konferencián sem tudtak személyesen részt venni határon túli partnerek, de online, szinkrontolmács általi közvetítéssel be tudtak kapcsolódni. Ugyancsak a bajai Türr István Múzeum a karantén alatt online igyekezett programokat biztosítani, illetve információkkal szolgálni az érdeklődők számára.

Összességében, a projektek megvalósulását a járványhelyzet befolyásolta, ezért kreatívabbnak kellett lenniük a résztvevőknek, és más módszerrel kellett elérniük a célközönséget. Ehhez azonban minden adott volt, a különböző marketingkommunikációs anyagokon keresztül az online platformokon át.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A Vajdasági Magyar Közösséget Érintő Idegenforgalom Fejlesztési Stratégiájának (2018) megállapításai szerint a Vajdaság a természeti adottságok tekintetében a vízi-, a gyalogos-, a kerékpáros-, a lovas-, a horgász-, a vadász- és az ökoturizmus elterjedéséhez nyújtanak lehetőséget. Észak-Bácska, Észak-Bánság, Közép- és Dél-Bánság, továbbá Óbecse és Törökbecse egyaránt célterületnek számít az egészségturizmus, a falusi turizmus, a kulturális turizmus és a vadászturizmus szempontjából. A vajdasági régió területén a turisztikai kínálat sokfélesége és a látogatottsága szempontból kiemelkedik Újvidék és a Fruška gora (Tarcál-hegy), valamint Szabadka és Palics térsége.

A természeti turizmusra épülő termékek közül elsősorban az egészségturizmus lehetőségei emelhetők ki. Itt a fürdők teljesítményének összehasonlításával az látható, hogy a vajdasági magyar fürdők, így különösen a palicsi, a redneki, a magyarkanizsai és az apatini fürdők az általuk realizált vendég- és vendégéjszaka számok szerint a szerbiai fürdők él- és középmezőnyében vannak. Az egészségturizmus mellett ma a turisták a kulturális turizmusnak több termékfajtaját vehetik igénybe, így a szecesszió épített örökségét bemutató és a helyi termékek megismerésére irányuló tematikus utakat, túrákat, vagy a néphagyományokra épülő rendezvényeket.

A fejlesztési dokumentumban tett megállapítások ellenére azonban megállapítható, hogy a Vajdaság turizmusának termékpotenciálját jelentő természeti turizmus (vízi-, gyalogos-, kerékpáros-, horgász-, lovas-, vadász- és ökoturizmus) kiépítettsége az infrastruktúra és a termékcsomagok tekintetében egyelőre hiányos és további fejlesztéseket igényel.

Különösen 2010-től a Vajdaságban növekvő tendenciát mutat a külföldi turisták száma és az általuk eltöltött vendégéjszakák száma. Megfigyelhető továbbá a belföldi turistaforgalom lassú, de folyamatos élénkülése 2014-től, amikor a szerb kormány elindította a belföldi turizmus fejlesztésére és a vendégéjszakák növelésére irányuló úgynevezett „üdülési utalvány” programját. A belföldi és a külföldi turisták aránya kiegyenlített, míg a vendégéjszaka számokkal kapcsolatban kimutatható, hogy a belföldi turisták több éjszakát töltenek el Szerbiában és a Vajdaságban, mint a külföldi turisták.

Az elemzések szerint az is kimutatható, hogy a magyarországi turisták kevésbé érdeklődnek a Vajdaság turisztikai értékei iránt. A Magyarországról irányuló vendégforgalom a töredékét teszi ki a szerbiai vendégforgalomnak, holott jelentős keresleti potenciált jelenthet e térség számára. A magyarországi turisták számára vonzóak lehetnek a magyarság értékei, a várak, a magyarság számára meghatározó történelmi emlékhelyek, a kiemelt jelentőségű műemlékek, a magyarság önmeghatározásának szimbolikus műemlékeiként kiemelhető egyházi emlékek, búcsújáráshelyek.

A Vajdaságban jellemző még a nemzeti és a regionális, valamint a helyi turisztikai identitás kiépítésének hiánya, a „vajdasági márkák” hiánya, illetve az állami- és a magánszektor együttműködésének hiánya a turisztikai termékek fejlesztésében. Lehetőségként fogalmazódik meg többek között a TDM szervezetek létrehozása, illetve a turizmus fejlesztéséért felelős szervezetek összehangolt tevékenysége regionális és helyi szinten, továbbá a regionális jellegű turisztikai termékek kialakítása, a régió érdekelt államaival együttesen a turisztikai kínálat előnyösebb helyzetének és vonzerejének növelése.

A vizsgált Európai Unió programok alapvető célja a határon átívelő hatás erősítése és a periférikus térségek lemaradásának csökkentése volt, ennek következtében a határ közvetlen közelében lévő térségek magasabb arányban tudták lehívni a támogatási forrásokat, következésképpen azok hatásai is jelentősebbek voltak az adott területre (ami kimutatható mind a projektek eredmény- és

outputindikátoraiiban). A 2014–2020 közötti Európai Unió támogatási ciklusban is több határ menti település (pl. Szabadka, Magyarkanizsa, Topolya, Palics, Zombor, Nagyikinda, Zenta, Óbecse, Törökbecse) vett részt a projektek megvalósításában, jelentős mértékben hívva le a forrásokat.

Ha e települések vendégszámait összevetjük a projekt előtti állapotokkal, akkor megállapítható, hogy ugyan kiugró fejlődés nem történt, azonban az uniós források nélkül a fejlődés is kisebb mértékű lenne. A kisebb méretű települések számára tehát a turisztikai források mindenképpen fejlődési alternatívát jelentettek és természetesen a támogatott projektek jelentős hatást gyakoroltak egy-egy községi/városi mikroközösség életére, valamint alkalmat teremtettek a későbbi együttműködések kialakítására is.

Ugyanakkor az is elmondható, hogy a Vajdaság fejlődésének kulcskérdése nem feltétlenül az uniós források lehívásához kötődik. Láthatóan a kisebb városok fejlődése növekedést mutat, azonban ez vélhetően nem csak a megnevezett turisztikai projektek következménye. Magyarkanizsán például a közelmúltban nagyobb horderejű fürdőfejlesztés is történt, ami elsősorban jelentősebb önkormányzati beruházásnak köszönhető.

A járványhelyzet a 2014–2020 közötti Európai Unió magyar-szerb határ menti turisztikai projektmegvalósítások nagy részét befolyásolta és a projektek által célként kitűzött fenntarthatóságot és a multiplikátorhatást is kedvezőtlenül érintette. Voltak olyan határon átnyúló turisztikai projektek, amelyeknek a tervét és elképzeléseit a járványhelyzet és a vele járó megváltozott élethelyzet alaposan felülírta. A folyamatban lévő projektek esetében a 2020 márciusától júliusig tartó szigorítás és tiltó rendelkezés nem tette lehetővé, hogy a meghatározott módon teljesüljenek a kötelező indikátorok. Az is előfordult, hogy a járványhelyzettől érintett turisztikai projektek tervezett kezdését is el kellett elhalasztani, hogy a projektgazdák a vállalásaikat teljes mértékben meg tudják valósítani. Ennélfogva a projektben résztvevőknek kreatívabbnak kellett lenniük, és más módszerrel kell(ett) elérniük a célközönséget.

A szakértői interjúk szerint a járványhelyzetben a turizmus növekedési periódusa megtörni látszik. A járványidőszak a Vajdaság turizmusát is visszavetette, a szálláshely- és vendéglátóipari szolgáltatások igénybevételének csökkenése miatt jelentős bevételtől estek el a szolgáltatók. A turistaszámok csökkenése következtében az önkormányzatoknál jelentkező idegenforgalmi adóbevételek is nagymértékben csökkentek.

9. IRODALOMJEGYZÉK

1. A VAJDASÁGI MAGYAR KÖZÖSSÉGET ÉRINTŐ IDEGENFORGALOM FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJA 2018. Készítette: Határon Átnyúló Kezdeményezések Közép-európai Segítő Szolgálatának balkáni központja (CESCI Balkans). Újvidék – Szabadka. Elérés: https://www.prosperitati.rs/sites/default/files/a_vajdasagi_magyar_kozosseget_erinto_idegenforgalom_fejlesztési_strategiaja_7.7.pdf (Letöltve: 2020.07.20)
2. BARANYI BÉLA (2014): Adalékok a határ mentiség újraértelmezéséhez Magyarországon. *Deturope* 2., 26–45. Elérés: http://www.deturope.eu/img/upload/content_13226437.pdf (Letöltve: 2020.07.21)
3. BÁRDI NÁNDOR – MISOVICZ TIBOR (2010): A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája. In: *Határon átnyúló magyarság a 21. században* (szerk., Bitskey Botond), Köztársasági Elnöki Hivatal. 199-232.
4. DANUBE TRANSNATIONAL PROGRAMME 2014–2020. Elérés: <https://keep.eu/programmes/63/> (Letöltve: 2020.07.21)
5. DOBOS FERENC (2011): *Értékrend és életmódváltozások az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1997-2011.* Kutatási Jelentés. <http://www.kmkf.hu/tartalom/ertekrend.pdf>
6. G. NAGY LILLA IMOLA (2018): *Délvidék titkai. Mi ér az ember, ha magyar?* Panonia-Print Kft., Topolya.
7. HARTL MÓNIKA (2016): *A határon átnyúló együttműködés és a turizmusfejlesztés kapcsolatának vizsgálata Komárom-Esztergom megye, Nyitra kerület és az Ister-Granum EGTC példáján.* PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola.
8. HORVÁTH GYULA – LELKES GÁBOR (2010): Területi kohézió a Kárpát-medencében: trendek és teendők. In: *Határon túli magyarság a 21. században* (szerk. Bitskey Botond). Köztársasági Elnöki Hivatal.
9. INTERREG IPA CBC. Elérés: <http://www.interreg-ipa-husrb.com/en/projects> (Letöltve: 2020.07.21)
10. KORHECZ TAMÁS (2009): A vajdasági tartományi autonómia és nemzetiségi önkormányzat. In: Szarka László et al. (szerk.): *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban.* Gondolat Kiadó, Budapest. 172–190.
11. KUTTOR DÁNIEL – OCSKAY GYULA (2015): A határon változó szerepe, határ menti kapcsolatok. In: Fábíán Attila (szerk.): *Otthon a Kárpát-medencében. Területfejlesztési Szabadegyetem 2011–2015.* Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 485–512.
12. MICHALKÓ GÁBOR (szerk. 2011): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés.* Pécsi Tudományegyetem, Pécs. Elérés: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Turisztikai_termektervezes_es_fejlesztés/index.html (Letöltve: 2020.07.20)
13. MUNICIPALITIES AND REGIONS OF THE REPUBLIC OF SERBIA (2013). Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade. Elérés: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2012/PdfE/G20122008.pdf> (Letöltve: 2020.07.20)

- 14.OECD (2020a): OECD TOURISM TRENDS AND POLICIES 2020. Key findings. Elérés: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2020-Tourism-Brochure.pdf> (Letöltve: 2020.07.10)
- 15.OECD (2020b): *Tackling Coronavirus (COVID-19). Contributing to a global effort. The COVID-19 Crisis in Serbia.* 1 October 2020. Elérés: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf> (Letöltve: 2020. 10.05)
- 16.PALUSEK ERIK – TROMBITÁS TÍMEA (2017): Vajdaság demográfiai és migrációs jellemzői. In. Ördögh Tibor (szerk.): *A Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői.* Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, Szabadka. 41–72.
- 17.POON AULIANA (1993): *Tourism, Technology, and Competitive Strategy.* Wallingford. CAB International.
- 18.RECHNITZER JÁNOS (1999): Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In. Nárai Márta, Rechnitzer János (szerk.): *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák-magyar határ menti térségben.* MTA RKK, Pécs, Győr. 9–72.
- 19.REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF TRADE, TOURISM AND TELECOMMUNICATIONS. Elérés: <http://mtt.gov.rs/turizam-i-turistica-inspekcija/> (Letöltve: 2019.11.06)
- 20.RICZ ANDRÁS (2012): A határon átívelő programok hatásai Vajdaság területi fejlődésére, az ezeken alapuló területi fejlődések továbbfejlesztésének lehetőségei. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, Miskolc. 9 (1). 90–103. Elérés: https://www.strategiaifuzetek.hu/files/60/strat_fuzetek_2012_1_vegso.pdf (Letöltve: 2020.07.21)
- 21.RICZ ANDRÁS (2016): A határon átívelő európai uniós finanszírozású programok hatásai és területi dimenziói Vajdaságban. In. Gábrity Molnár Irén (szerk.): *Kutatások sodrásában.* Magyarságkutató Tudományos Társaság. Szabadka, 167–180.
- 22.RICZ ANDRÁS (2018): A határon átívelő programok hatásai a Vajdaság területi fejlődésére. *Tér és Társadalom* 32. évf. 1. szám. 161–179.
- 23.SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (2013): Bevezető. In. *Közös múltunk-közös jövőnk. Együtt Európáért: 20 éves a Kárpátok Euro régió. Emlékek, sikerek, megújulás.* Didakt Kft., Debrecen.
- 24.STATISTICAL OFFICE OF THE REPUBLIC OF SERBIA. Elérés: <http://data.stat.gov.rs> (Letöltve: 2020.07.20); <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/ugostiteljstvo-i-turizam/turizam/> (Letöltve: 2020.07.20)
- 25.STATISTICAL YEARBOOK OF THE REPUBLIC OF SERBIA 2012. Belgrade. Elérés: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2012/PdfE/G20122007.pdf> (Letöltve: 2019.02.07).
- 26.THOMKA ORSOLYA – KURCZ ÁDÁM ISTVÁN – TÓTH ANIKÓ (2010): Délvidék – A Vajdaság és Belgrád. Bácska, Bánság, Szerémség és az Al-Duna. Ketzal Kiadó Kft. Budapest.
- 27.TOURISM DEVELOPMENT STRATEGY OF THE REPUBLIC OF SERBIA 2015–2025 (2016). Government of the Republic of Serbia Ministry of Trade, Tourism and Telecommunications. Belgrade. Elérés: <http://mtt.gov.rs/download/3/strategija.pdf> (Letöltve: 2020.07.20)

28. TÓZSÉR ANETT (2020): A magyar turizmus Kárpát-medencei szintű kiterjesztésének indokoltsága és lehetőségei. In: Berghauer et al. (szerk.) *Társadalomföldrajzi folyamatok Kelet-Közép-Európában: problémák, tendenciák, irányzatok*. Ungvár, Ukrajna: "RIK-U" Kft. 373–381.
29. VAJDASÁGI MAGYAR ÉRTÉKTÁR. Vajdaság kincsei. Elérés: <http://ertektar.rs/> (Letöltve: 2020.07.20)
30. ZENTA IDEGENFORGALMI FEJLESZTÉSÉNEK PROGRAMJA 2017. Sport és Idegenforgalmi Kar Tims Újvidék.

Egyéb források:

31. A DÉLVIDÉK LEGVONZÓBB TURISTACÉLPONTJAI. Elérés: <https://delhir.info/2017/11/20/delvidek-legvonzobb-turistacelpontjai/>. 2017.11.20. (Letöltve: 2020.07.20)
32. FÓKUSZBAN A TURIZMUS FEJLESZTÉSE. Idegenforgalmi fórum Palicson. Magyar Szó/Vajdaság/Szabadka. 2018. május 10. Elérés: https://www.magjarszo.rs/hu/3674/vajdasag_szabadka/183027/F%C3%B3kuszb-an-turizmus-fejleszt%C3%A9se.htm (Letöltve: 2019.03.04)
33. KORLÁTOZÁSOK ÉS AZOK TERVEZETT FELOLDÁSI ÜTEME. Szerbia. 2020. május 26. Elérés: <https://hepa.hu/uploads/ee6f29eea2df980b16417b2c0bc2688b.pdf> (Letöltve: 2020.09.11)
34. SZERBIA KÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE. BUDAPEST-MAGYARORSZÁG. Elérés: <http://www.budapest.mfa.gov.rs/hun/newstext.php?subaction=showfull&id=1483625721&ucat=106&template=HeadlinesCir&> (Letöltve: 2020. 19.23)
35. SOKOBANJA. Elérés: <https://sokobanja.rs/en/> (Letöltve: 2019.11.06)
36. TÉRKÉPEK. Elérés: http://vajdasag.mintakka.hu/_Terkep/index.html (Letöltve: 2019.11.06)
37. VAJDASÁG AUTONÓM TARTOMÁNY. Elérés: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vajdas%C3%A1g_Auton%C3%B3m_Tartom%C3%A1ny (Letöltve: 2020.09.09)

10. MELLÉKLET

10.1. Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai projektek (2014–2020)

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Tipus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Uniós hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
1	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	Dunai Borút turisztikai és kulturális márka létrehozása és pozicionálása a határmenti térségben	Danube Wine Route	HUSRB/16 02/31/0209	Helyi termék vagy gasztronómia	377040	320484	2018. július 1.	2020. június 30.	Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat	Vajdasági Tartományi Titkárság	Sremski Karlovczi Önkormányzata	„Alma Mons” Egyesület	Duna Borrégió Borút Egyesület
2	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	Helyi ízek-helyi értékek	LT-LV	HUSRB/16 02/42/0112	Helyi termék vagy gasztronómia	234584,84	199397,11	2018. június 1.	2020. január 31.	Bácsalmási Önkormányzati Közszolgáltatási Közhasznú Nonprofit Kft.	Mezőgazdasági Termelők Egyesülete Pacsér, (Szerbia)	-	-	-
3	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	Mestermunka turizmus: helyi értékek határon átnyúló nézőpontban	CRAMAN TOUR	HUSRB/16 02/32/0087	Helyi termék vagy gasztronómia	70541	59959,85	2018. április 1.	2019. március 31.	Halasi Csipke Közalapítvány	Matija Gubec Művelődési Egyesület Tavankút	Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület	-	-
4	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	A víziturizmus fejlesztése a Magyarországot és Szerbiát összekötő vízi útvonalakon	WATERTOUR	HUSRB/16 02/31/0204	Aktív turizmus	464553,77	394870,7	2018. május 1.	2019. december 31.	Szegedi Tudományegyetem	Újvidéki Egyetem, Természettudományi és Matematikai Egyetemi Kar	Újvidéki Egyetem, Sport és Testnevelési Kar	Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka	-
5	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	GRINDING MILLS, BINDING ROADS- HU-SRB cross-border thematic route under the sign of mills and windmill	MILLS' ROUTE	HUSRB/16 02/31/0252	Kulturális	514852,14	437624,31	2018. március 1.	2020. február 29.	Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Kiskun Múzeuma (Kiskun Museum)	ÓNTE Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Nonprofit Kft. (ONTE)	Kikindai nemzeti múzeum (Narodni muzej Kikinda)	Mesna Zajednica Orom (Orom Helyi Közösség)	Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata (Municipality of Hódmezővásárhely)
6	Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia	"Baja-Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése tematikus zöldutak és turisztikai csomagokon	Baja-Sombor Greenways	HUSRB/16 02/31/0227	Ökoturizmus	403971,55	343375,81	2018. május 1.	2020. április 30.	Baja Város Önkormányzat	Zombor Város Önkormányzata	Baja TDM	-	-

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Típus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Unió hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
		keresztül*												
7	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Új megközelítés a vidéki falusi és ökoturizmusban: kapacitás- és kompetenciafejlesztés	AREEcD ev	HUSRB/16 02/31/0075	Ökoturizmus	499200	424320	2018. május 1.	2020. április 30.	Újvidéki Egyetem Orvostudományi Kar / Gyógyszerésztudományi Tanszék	"Palics - Ludas" Közvállalat	Szegedi Tudományegyetem	Újvidéki Egyetem – Erdészeti és Környezetvédelmi Intézet	-
8	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	QUAD: Szociális vállalkozás hozzáférhető ökoturizmussal	QUAD SE	HUSRB/16 02/42/0045	Ökoturizmus	227885	193702,25	2018. február 1.	2019. július 31.	Citizens' Association Leader+ Banatski Karlovac, Serbia	Mozgáskorlátozottak Csongrád Megyei Egyesülete	-	-	-
9	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Balástya és Torontáltorda - Hagyományok és a hagyományos értékeket képviselő kulturális rendezvények terjesztése fiatalok számára	CETTYP	HUSRB/16 02/32/0001	Kulturális	100000	85000	2018. augusztus 1.	2019. szeptember 30.	Balástya Községi Önkormányzat	Helyi Közösség Torda	-	-	-
10	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	A természeti és kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén.	IDENTIS	HUSRB/16 02/31/0048	Kulturális	242709,7	206303,24	2018. május 1.	2020. április 30.	Vajdasági Turisztikai Hivatal	Csongrád Megyei Önkormányzat (CSMÖ)	-	-	-
11	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Culture on the Palm - Palm Culture	PALMCULTURE	HUSRB/16 02/31/0026	Kulturális	124035	105429,75	2018. május 1.	2019. április 30.	Dél-Alföldi Eurotender, Ifjúsági, Kulturális, Oktatási és Környezetvédelmi Egyesület	Prirodno-matematički fakultet	-	-	-

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Típus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Unió hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
12	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Közös törekvések a turizmusért	CET	HUSRB/16 02/31/0081	Helyi termék vagy gasztronómia	584349,2	496696,81	2018. június 1.	2020. május 31.	Kiskunmajsa Város Önkormányzata	Topolya Község Önkormányzata (Opština Bačka Topola)	-	-	-
13	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Közös természeti és kulturális örökség helyreállítása a régió jövőbeli fejlődése érdekében	Rehab NatCult Heritage	HUSRB/16 02/31/0128	Ökoturizmus	557602,2	473961,87	2018. április 1.	2020. március 31.	Sándorfalva Város Önkormányzata	Törökbecse Önkormányzata	-	-	-
14	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	A közös kulturális örökség, mint gazdaságfejlesztési erőforrás	Régi szokások új köntösben	HUSRB/16 02/32/0115	Kulturális	209309,1	177912,73	2018. június 1.	2019. szeptember 30.	Kalocsa Város Önkormányzata	Kúla Város Önkormányzata	-	-	-
15	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Kortárs művészet - turisztikai útvonal	CULHUS RBTOUR	HUSRB/16 02/31/0205	Kulturális	364572	309886,2	2018. március 1.	2020. február 29.	EXIT Foundation	ÓNTE Nonprofit Kft.	-	-	-
16	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Együtt a közös jövőért, közös kulturális örökségünkért	Common Heritage	HUSRB 1602/32/0009	Kulturális	234843,5	199616,97	2018. január 1.	2019. december 31.	Türr István Múzeum	Középközi Műemlékvédelmi Intézet Szabadka	Szabadkai Városi Múzeum	-	-
17	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	CULTSTREAM – A víz új kultúrája	CULTSTREAM	HUSRB/16 02/32/0039	Kulturális	223233	189748,05	2018. május 1.	2019. október 31.	Porta Novum Nonprofit. Kft.	Magyarkanizsa Önkormányzata	Thurzó Lajos Művelődési-Oktatási Központ	-	-
18	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Természetes selfness	NATESS	HUSRB/16 02/31/0242	Egészségturizmus	397793,2	338124,22	2018. november 1.	2020. október 31.	Űrögi Önkormányzat	Móra-Tourist Információs és Szolgáltató Nonprofit Kft.	Alföldi Erdészeti és Környezeti Intézet (Szerbia)	Űrög a városom (Irig my city - Szerbia)	-

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Típus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Unió hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
19	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Az ifjúság határon átnyúló együttműködése és jó gyakorlatainak cseréje a természetvédelem, az egészséges életmód, a kulturális örökség és az idegenforgalom előmozdítása terén	Youth-together	HUSRB/16 02/32/0085	Kulturális	116903,25	99367,76	2018. március 1.	2019. február 28.	Közgazdasági Középiskola Zombor	Kiskunhalasi Szakképzési Centrum Vári Szabó István Szakképző Iskolája és Kollégiuma	-	-	-
20	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Élő archívumok - A közös kulturális örökség ereklyéi	LIVES	HUSRB/16 02/32/0218	Kulturális	205057,67	174299,01	2018. március 1.	2020. február 29.	Történelmi Levéltár, Zenta	Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Nonprofit Kft.	-	-	-
21	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Fiatalok "inter-kulturális mozaik" együttműködése a határ menti régióban	Inter-Cult	HUSRB/16 02/32/0164	Kulturális	162919	138481,05	2018. június 1.	2020. március 31.	Digitális Régió Egyesület	SZÓ-TÉR Egyesület	-	-	-
22	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Színes együttműködés (Colourful Cooperation)	ColourCoop	HUSRB/16 01/31/0005	Kulturális	3738247,3	3177510,2	2017. június 1.	2020. május 31.	DKMT Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégiós Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Közhasznú Kft.	Tartományi Regionális Fejlesztési, Régióközi Együttműködési és Helyi Önkormányzati Titkárság (Pokrajinski sekretarijat za regionalni razvoj, međuregionalnu saradnju i lokalnu samoupravu)	Egy-Másért Ifjúsági és Közösségfejlesztő Egyesület	Szabadka Város	Újvidék Város

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Típus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Unió hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
23	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Határtalan szecessziós kultúránk	ArtNouvea u	HUSRB/16 02/31/0111	Kulturális	190332	161782,2	2018. április 1.	2019. szeptember 30.	Szeged és Térsége Turisztikai Nonprofit Kft.	Turistička organizacija grada Subotice (Szabadka Város Turisztikai Szervezete)	-	-	-
24	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Népművészet és kultúra, mint turisztikai attrakció – rejtett értékek és kincsek	FOLKcool TOUR	HUSRB/16 02/31/0154	Kulturális	228725,46	194416,63	2018. január 1.	2018. december 31.	"Bánát" Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület, Deszk	Talentum Tehetséggondozó Művészeti Egyesület, Szabadka	-	-	-
25	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	TRADinBORD2 – A közös hagyományok, identitás megőrzése és bemutatása a határtérségben	TRADinB ORD2	HUSRB/16 02/32/0140	Kulturális	182470,5	155099,92	2018. március 1.	2019. február 29.	Egy-Másért Ifjúsági és Közösségfejlesztő Egyesület	Ludaspuszta Térségi Társulás (Regionalno Udruženje Gradana „Ludašpusta“)	-	-	-
26	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Kistelek és Magyarkanizsa a természetes erőforrásokon alapuló komplementer turisztikai fejlesztése, a regionális turisztikai rendszer elemeinek összehangolásával	OASIS	HUSRB/16 02/31/0068	Egészségturizmus	588017,84	499815,164	2018. május 1.	2020. február 29.	a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság	Kistelek Városi Önkormányzat	Magyarkanizsa község	Vajdaság Autonóm Tartomány Európai Ügyek Alapja	-
27	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Határon átnyúló vízi turisztikai fejlesztés a Tisza alsó szakaszán	TisaWater Tours	HUSRB/16 02/31/0051	Aktív turizmus	588175,32	499949,01	2018. május 1.	2019. július 31.	Csongrád Városi Önkormányzat	Óbecse Község Önkormányzata	Algyő Nagyközség Önkormányzata	-	-
28	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	A helyi kulturális- és természeti értékekre alapozott turizmusfejlesztés	CULTOUR	HUSRB/16 02/31/0176	Kulturális	193349,41	164346,9985	2018. április 1.	2019. szeptember 30.	Bácsbokod Nagyközség Önkormányzata	Nemesmiletics Helyi Közösség	-	-	-
29	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Vajdaság és Bács-Kiskun Csillagos Égboltja – Új Turisztikai Attrakció”	VoBaNISTA	HUSRB/16 02/31/0197	Ökoturizmus	499950,4	424957,84	2018. március 1.	2020. február 29.	Bajai Observatórium Alapítvány	Újvidéki Egyetem, Természettudományi Kar	-	-	-

Sorszám	Fő projekt	Projekt címe	Rövidítés	Projekt azonosító	Típus	Elkülönített forrásösszeg (euró)	Európai Unió hozzájárulás (IPA) (euró)	A projekt kezdete	A projekt zárása	Vezető kedvezményezett	1. kedvezményezett	2. kedvezményezett	3. kedvezményezett	4. kedvezményezett
30	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Egészségturizmus - jó turizmus. Gyógyászati- és egészségturizmus közös fejlesztése a határmenti régióban.	HEALTH-TOUR	HUSRB/16 02/31/0084	Egészségturizmus	503345,21	427843,43	2018. július 1.	2020. június 30.	Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat	Tartományi Regionális Fejlesztési, Régióközi Együttműködési és Helyi Önkormányzati Titkárság	-	-	-
31	Interreg-IPA CBC Magyarország-Szerbia	Ökoturizmus és környezetvédelem - Egy hajóban evezünk	TISATUR	HUSRB/16 02/32/0020	Ökoturizmus	125030,77	106276,16	2018. május. 1.	2019. június. 30.	Magyarkanizsa község	Algyő Nagyközség Önkormányzata	-	-	-
32	Programme 2014 - 2020 INTERREG VB Danube	DANube Urban Brand - regionális hálózat kiépítése a turizmus és az oktatás révén a „Duna” kulturális identitás és szolidaritás megerősítésére	DANUrB	DTP1-249-2.2	Kulturális	2 703 844	2 298 267,40	2017. január 1.	2019. június. 30.	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	University of Belgrade (UNIV) - Faculty of Architecture	Ion Mincu" University of Architecture and Urbanism	Slovak University of Technology in Bratislava	National Tourism Cluster "Bulgarian Guide"
33	Programme 2014 - 2020 INTERREG VB Danube	Római lépések követése - A Római Császárok Duna útjának megerősítése és bővítése	FRF-RER3	FRF-RER3	Kulturális	49 900	42 415	2018. szeptember 1.	2019. augusztus 31.	Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.	Danube Competence Centre	-	-	-
34	Programme 2014 - 2020 INTERREG VB Danube	Az ökoturizmus tervezésének elősegítése az Eurovelo kerékpárút-hálózat mentén a Duna régióban	EcoVeloTour	DTP2-055-2.2	Ökoturizmus	2 117 177,58	1 799 600,94	2018. június 1.	2021. május 31.	Budapest Főváros XIV. Kerület Zuglói Önkormányzata	Fund for Microregional Tourism Cluster Subotica Palic	Danube Competence Centre	University of Passau - CenTouris	Tourism Board of East Bavaria

Forrás: Interreg IPA <http://www.interreg-ipa-husrb.com/>, Danube Transnational Programme <http://www.interreg-danube.eu/>

10.2. Vendégszámok (fő) és vendégéjszaka számok (éjszaka) 2014-2015-ben a határ menti projektek által érintett településeken a Vajdaságban

	2014						2015					
	Turisták száma (fő)			Vendégéjszakák száma (db)			Turisták száma (fő)			Vendégéjszakák száma (db)		
	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi
Vajdaság régió	371490	202908	168582	929604	548866	380738	413332	227291	186041	994314	583399	410915
<i>Nyugat-Bačka régió</i>	<u>15489</u>	<u>10958</u>	<u>4521</u>	<u>66144</u>	<u>55146</u>	<u>10998</u>	<u>18845</u>	<u>13517</u>	<u>5328</u>	<u>72746</u>	<u>58019</u>	<u>14727</u>
Zombor	7588	4890	2698	13998	8616	5382	9838	6570	3268	18357	10755	7602
Apatin	6744	5388	1356	49987	45396	4591	7530	6011	1 519	51796	45735	6061
Kúla	1111	644	467	1997	993	1004	1324	795	529	2276	1242	1034
<i>Dél-Bačka régió</i>	<u>167044</u>	<u>71572</u>	<u>95472</u>	<u>361658</u>	<u>157649</u>	<u>204009</u>	<u>179323</u>	<u>80526</u>	<u>98797</u>	<u>371495</u>	<u>168361</u>	<u>203134</u>
Újvidék városa	140746	53872	86874	287167	103893	183274	151372	61489	89883	297097	113205	183892
Újvidék	131353	46270	85083	267461	87791	179670	139911	53389	86522	274770	96668	178102
Karlóca	5390	3558	1832	14799	11650	3149	6138	4377	1761	11556	8276	3280
<i>Észak-Bánát régió</i>	<u>22911</u>	<u>15530</u>	<u>7381</u>	<u>103065</u>	<u>73802</u>	<u>29263</u>	<u>26745</u>	<u>17310</u>	<u>9435</u>	<u>109741</u>	<u>87024</u>	<u>22717</u>
Nagykikinda	5850	4571	1279	29590	22822	6768	7169	6192	977	35980	32505	3475
Magyarkanizsa	11662	8095	3567	53574	39108	14466	13579	8082	5497	52892	42065	10827
Törökkanizsa	523	519	4	4384	4376	8	435	435	0	4440	4440	0
Zenta	3218	1367	1851	9637	3122	6515	3965	1630	2335	11680	4552	7128
<i>Észak-Bačka régió</i>	<u>81605</u>	<u>50578</u>	<u>31027</u>	<u>140436</u>	<u>84036</u>	<u>56400</u>	<u>90184</u>	<u>52318</u>	<u>37866</u>	<u>162811</u>	<u>85218</u>	<u>77593</u>
Szabadka	78756	48889	29867	134971	80633	54338	86747	50234	36513	154224	79558	74666
Topolya	2849	1689	1160	5465	3403	2062	3437	2084	1353	8587	5660	2927
<i>Közép-Bánát régió</i>	<u>19698</u>	<u>12805</u>	<u>6893</u>	<u>70899</u>	<u>47274</u>	<u>23625</u>	<u>19600</u>	<u>12779</u>	<u>6821</u>	<u>69431</u>	<u>43470</u>	<u>25961</u>
Törökbecse	2431	1806	625	7784	6398	1386	3227	2425	802	9083	6553	2530
Torontálszécsány	1127	764	363	10338	4404	5934	1173	1017	156	4200	3794	406
<i>Srem régió</i>	<u>45675</u>	<u>27789</u>	<u>17886</u>	<u>140669</u>	<u>97530</u>	<u>43139</u>	<u>53898</u>	<u>32707</u>	<u>21191</u>	<u>149502</u>	<u>98856</u>	<u>50646</u>
Ürög	15512	13150	2362	62074	54952	7122	20672	17760	2912	71087	62872	8215

Forrás: <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/ugostiteljstvo-i-turizam/turizam/>

10.3. Vendégszámok (fő) és vendégéjszaka számok (éjszaka) 2016-2018. között a határ menti projektek által érintett településeken a Vajdaságban

	2016						2017						2018					
	Turisták száma (fő)			Vendégéjszákák száma (db)			Turisták száma (fő)			Vendégéjszákák száma (db)			Turisták száma (fő)			Vendégéjszákák száma		
	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi	Összes	Belföldi	Külföldi
Vajdaság régió	446492	243439	203053	1123923	660016	463907	496625	269025	227600	1159845	684394	475451	538472	278516	259956	1314968	756832	558136
<i>Nyugat-Bačka régió</i>	<i>19280</i>	<i>13583</i>	<i>5697</i>	<i>75584</i>	<i>62184</i>	<i>13400</i>	<i>21749</i>	<i>15641</i>	<i>6108</i>	<i>78558</i>	<i>64316</i>	<i>14242</i>	<i>24335</i>	<i>16741</i>	<i>7594</i>	<i>88044</i>	<i>69423</i>	<i>18621</i>
Zombor	11271	7369	3902	21548	14058	7490	12335	8325	4010	23760	16036	7724	13132	7954	5178	24364	13953	10411
Apatin	7007	5570	1437	52035	46875	5160	8502	6719	1783	53138	47307	5831	10336	8326	2010	60962	54250	6712
Kúla	944	595	349	1682	1010	672	891	576	315	1615	928	687	861	459	402	2706	1212	1494
<i>Dél-Bačka régió</i>	<i>203159</i>	<i>85620</i>	<i>117539</i>	<i>423513</i>	<i>157725</i>	<i>265788</i>	<i>224123</i>	<i>92308</i>	<i>131815</i>	<i>440923</i>	<i>167177</i>	<i>273746</i>	<i>247993</i>	<i>97895</i>	<i>150098</i>	<i>542238</i>	<i>220025</i>	<i>322213</i>
Újvidék városa	174489	67808	106681	360578	118956	241622	195054	75011	120043	367569	122831	244738	214321	75837	138484	452702	157629	295073
Újvidék	158921	58795	100126	331683	103258	228425	179477	66382	113095	341147	109159	231988	197283	67536	129747	419353	141217	278136
Karlóca	7219	5059	2160	12926	8181	4745	7309	5372	1937	13664	9800	3864	7856	5728	2128	13255	9663	3592
<i>Észak-Bánát régió</i>	<i>26166</i>	<i>19210</i>	<i>6956</i>	<i>107871</i>	<i>89814</i>	<i>18057</i>	<i>28429</i>	<i>20772</i>	<i>7657</i>	<i>122264</i>	<i>99412</i>	<i>22852</i>	<i>32398</i>	<i>22451</i>	<i>9947</i>	<i>133443</i>	<i>106465</i>	<i>26978</i>
Nagykikinda	6729	5983	746	33024	30104	2920	7812	6877	935	38834	35263	3571	8358	7334	1024	43982	39544	4438
Magyarkanizsa	11560	8383	3177	46952	39152	7800	12073	8207	3866	50477	38179	12298	12312	7960	4352	48817	38203	10614
Törökkanizsa	305	303	2	3484	3480	4	231	230	1	4027	4026	1	182	180	2	2554	2552	2
Zenta	5268	3496	1772	17304	12767	4537	6538	4408	2130	23481	18238	5243	8260	5410	2850	27834	20404	7430
<i>Észak-Bačka régió</i>	<i>88862</i>	<i>53823</i>	<i>35039</i>	<i>158177</i>	<i>92518</i>	<i>65659</i>	<i>94267</i>	<i>55338</i>	<i>38929</i>	<i>157392</i>	<i>89904</i>	<i>67488</i>	<i>99669</i>	<i>57330</i>	<i>42339</i>	<i>167294</i>	<i>94343</i>	<i>72951</i>
Szabadka	84281	51408	32873	146187	85980	60207	89366	52462	36904	147158	83309	63849	91752	53303	38449	148656	84696	63960
Topolya	4581	2415	2166	11990	6538	5452	4809	2857	1952	9722	6333	3389	6214	3343	2871	12583	7333	5250
<i>Közép-Bánát régió</i>	<i>21572</i>	<i>13966</i>	<i>7606</i>	<i>75085</i>	<i>49142</i>	<i>25943</i>	<i>22602</i>	<i>15017</i>	<i>7585</i>	<i>67797</i>	<i>47045</i>	<i>20752</i>	<i>25894</i>	<i>16932</i>	<i>8962</i>	<i>78643</i>	<i>52092</i>	<i>26551</i>
Törökbecse	4035	3032	1003	9919	7802	2117	3834	2927	907	9286	6794	2492	3947	2938	1009	9277	6477	2800
Torontálszécsány	1655	1529	126	6869	6613	256	2058	1975	83	8632	8413	219	1405	1305	100	5261	5016	245
<i>Srem régió</i>	<i>59820</i>	<i>37422</i>	<i>22398</i>	<i>196449</i>	<i>139184</i>	<i>57265</i>	<i>74090</i>	<i>46982</i>	<i>27108</i>	<i>204623</i>	<i>149030</i>	<i>55593</i>	<i>79718</i>	<i>47414</i>	<i>32304</i>	<i>211895</i>	<i>150049</i>	<i>61846</i>
Ürög	25400	21625	3775	105953	97055	8898	31696	26533	5163	113882	101198	12684	31155	25955	5200	112075	100052	12023

Forrás: <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/ugostiteljstvo-i-turizam/turizam/>

10.4. Interjúkérdések

A Magyarország és Szerbia közötti határ menti turisztikai projektek hatása a Vajdaság turisztikai fejlődésére

1. Mi a projekt hivatalos neve?
2. Milyen előzményei vannak a projektnek, mi a projekt háttere?
3. Mi a projekt rövid és hosszú távú célja, mi a közvetett és mi a közvetlen célja?
4. Mi a megvalósítás időintervalluma?
5. Mi a projekt hatóköre (mely településekre, térségekre terjed ki)?
6. Milyen eredményindikátorai vannak a projektnek? (közvetlen, közvetett?)
7. Milyen tevékenységeket valósítanak meg benne? Kérjük, ezt fejtse ki részletesebben.
8. A projektben milyen szakmai dokumentumokat készítettek el?
9. Milyen forrásokból valósul meg a projekt (teljes összeg, támogatási összeg, önerő)? Az önerőt milyen forrásokból sikerült biztosítani?
10. Ki volt a főpályázó és kik voltak a partnerek? Mely szervezetekkel működtek együtt?
11. Hogyan értékeli az együttműködést a partnerek között?
12. Miben más az együttműködés a határ menti projektek esetében, mint az adott ország területén lévő szervezetekkel való együttműködés? Mi a tapasztalata?
13. Véleménye szerint a projekt hogyan, milyen mértékben és területeken járult hozzá az Önök térsége/a Vajdaság turisztikai fejlődéséhez? Milyen konkrét, számszerűsített megvalósított eredményeket, hatásokat tudna kiemelni?
14. A járványhelyzet hogyan, milyen területeken érintette a projektet és milyen hatást gyakorolt a projekt eredményeire?
15. A járványhelyzet konkrétan milyen hatást gyakorolt az Önök turisztikai térségére (keresletére és turisztikai teljesítményére)? Hogyan változott meg a kereslet volumene, összetétele és a térség turisztikai teljesítménye?

